

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ
ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИ

Ердан фойдаланиш ва ер кадастри факультети

**5620700-«Ер тузиш ва ер кадастри» бакалавриатура таълим
йўналиши**

Ер тузиш ва ер муносабатлари кафедраси

Ҳимояга қўйилсин: _____
кафедра мудири доц. Тўлаганов М.Д
« ____ » _____ 2013 йил

**“Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги “Соҳибқирон”
массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари
ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси” мавзусидаги**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

БМИни бажарувчи:

БМИ раҳбари

Маслаҳатчи

Қосимов Ш.А.

Ғофиров А.Ж

Мамажонов А.

Тошкент -2013

Тошкент ирригация ва мелиорация институти

Ердан фойдаланиш ва ер кадастри” факультети

5620700 “Ер тузиш ва ер кадастри” бакалавриатура таълим йўналиши

“Ер тузиш ва ер муносабатлари” кафедраси

Тасдиқлайман _____
кафедра мудири _____
“ _____ ” _____ 2013 йил

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ БЎЙИЧА ТОПШИРИҚ

Талаба Қосимов Шахобиддин Абдирахмонович
(фамилияси, исми ва шарифи)

1. Битирув ишининг мавзуси: Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги “Соҳибқирон” массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси

“25” сентябрь 2012 й. 4-сон кафедра мажлисида маъқулланган.

2. Битирув ишини топшириш муддати: “20” май 2013 й.

3. Битирув ишини бажаришга доир бошланғич маълумотлар:

Битирув олди амалиёти даврида йиғилган материаллар ва маълумотлар (массив тўғрисида умумий маълумотлар, массивнинг ер турлари жойлашиш тархи, фермер хўжаликлари жойлашиши ва ер майдонлари тўғрисида маълумотлар, майдон ҳисоблаш қайдномаси, массивнинг тупроқ харитаси ва экспликацияси).

4. Ҳисоблаш тушунтириш ёзувларини таркиби (ишлаб чиқиладиган масалалар рўйхати) 1. Кириш. 2. I боб. Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи. 3. II боб. Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси. 4. III боб. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш. 5. Хулоса. 6. Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати.

5. Чизма ишлари рўйхати (чизмалар номи аниқ кўрсатилади).

1. Массивнинг ер турлари жойлашиш тархи 2. Соҳибқирон массивининг тупроқ харитаси. 3. Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси 4. Лойиҳанинг асосий иқтисодий кўрсаткичлари жадвали

6. Битирув малакавий иши бўйича маслаҳатчилар.

Т.р	Бўлим мавзуси	Маслаҳатчи ўқитувчилар Ф.И.Ш.	Имзо, сана	
			Топшириқ берилди	Топшириқ бажарилди
1	Хаёт фаолияти хавфсизлиги	Мамажонов А		

7. БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИНИ БАЖАРИШ РЕЖАСИ.

Т.р	Битирув иши босқичларининг номи	Бажариш муддати			Текширув- дан ўтганлик муддати
		сана	куни	%	
1	БМИ иши учун торшириқ олиш				
2	БМИ учун дастур тузиш				
3	БМИнинг I боби: Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифини ёзиш				
4	БМИ нинг кириш қисмини тайёрлаш				
5	Массивнинг ер турлари жойлашиш тархи ва тупроқ харитасини чизиш				
6	БМИ нинг II боби: Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптимал- лаштириш лойиҳаси қисмини ёзиш				
7	Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси чизмасини чизиш				
8	БМИ нинг III боби: Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш қисмини ёзиш				
9	Лойиҳанинг асосий иқтисодий кўрсаткичлари жадвалини тайёрлаш				
10	БМИнинг хулоса қисмини тайёрлаш				
11	БМИнинг фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхатини тайёрлаш				
12	БМИ ни расмийлаштириш ва кафедрага топшириш				

Битирув малакавий иши раҳбари Ғофиров А.Ж
(фамилияси, исми ва шарифи) (имзоси)

Топшириқни бажаришга олдим Қосимов Ш.А
(фамилияси, исми ва шарифи) (имзоси)

Топшириқ берилган вақти “ ” 20 й

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ
ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИ

Ердан фойдаланиш ва ер кадастри факультети

5620700-« Ер тузиш ва ер кадастри » бакалавриатура таълим йўналиши

Ер тузиш ва ер муносабатлари кафедраси

Тасдиқлайман: _____
кафедра мудири доц. Тўлаганов М.Д
« ____ » _____ 2013 йил

**“Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги “Соҳибқирон” массиви
худудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини
оптималлаштириш лойиҳаси” мавзусида бажариладиган
БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ**

ДАСТУРИ

БМИни бажарувчи:

Қосимов Ш.А.

БМИ раҳбари

Ғофиров А.Ж.

Тошкент -2013

Кириш

1. Республикамизда фермер хўжаликларини юритишнинг ўзига хос хусусиятлари.

2. Фермер хўжаликларига бириктирилган ер участкалари ўлчамларини оптималлаштиришда ер тузишнинг роли

3. Битирув малакавий ишининг мақсади, унда қўйилган вазифалар ва асос қилиб олинган материаллар

I боб. Массивининг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи

1.1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар.

1.2. Табиий шароитлари (иқлими, рельефи, тупроқлари).

1.3. Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи.

1.4. Аҳоли яшаш жойлари тавсифи.

1.5. Массив ҳудудида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари ердан фойдаланиш тавсифи.

1.6. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари

II боб. Сохибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси

2.1. Фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари сони ва майдон ўлчамларини аниқлаш.

2.2. Фермер хўжаликлари ер участкаларини массив ҳудудида жойлаштириш.

2.3. Фермер хўжаликларига ер ажратиш ҳужжатларини расмийлаштириш (битта фермер хўжалиги мисолида)

2.4. Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари.

III боб. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш

3.1. Фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори ва қийматини аниқлаш.

3.2. Фермер хўжаликлари ер майдонини оптималлаштириш билан боғлиқ капитал ва йиллик харажатлар миқдорини аниқлаш.

3.3. Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш.

3.4. Лойиҳавий тадбирларни экологик асослаш.

Хулоса

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

Иловалар

Кириш

2012 йилда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг самарадорлигини янада ошириш принципиал муҳим аҳамиятга эга бўлди. 2012 йил 22 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятининг ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора - тадбирлари тўғрисида”¹ ги Фармони эълон қилинди. Унда Республикада фаолият юритаётган Фермер хўжаликлари уюшмаси тугатилиб Ўзбекистон Фермерлар кенгаши ташкил қилиниши ва у фермерлик ҳаракати олдида турган жамиятни демократлаштиришни чуқурлаштириш, иқтисодиётни янада ислоҳ қилиш ва либераллаштириш, мамлакат аграр секторини барқарор ва самарали ривожлантиришнинг, аҳоли фаровонлигини оширишнинг энг муҳим бўғини сифатида фермер хўжаликлари роли ва аҳамиятини ошириш вазифаларининг фермерлик ҳаракати томонидан руёбга чиқарилишини таъминлаш мақсадида ташкил қилинди.

Фермер хўжаликларига ажратилган ер майдонларини оптималлаштириш борасида зарур ишлар амалга оширилди. Фермер хўжаликлари бугунги кунда қишлоқда етакчи бўғинга - қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи асосий кучга айланди. Ер майдонларини тўлиқ инвентаризациядан ўтказиш ва фермер хўжаликлари фаолиятини танқидий баҳолаш асосида уларнинг ер майдонларини оптималлаштириш бўйича кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Фермер хўжаликлари учун ажратилган ер майдонлари бугунги кунда пахтачилик ва ғаллачиликда 106,3 гектарни сабзавотчиликда 23,5 га, боғдорчилик фермер хўжаликларининг ўртача ер майдони 13,1 га, чорвачиликда 205,0 га, бошқа йўналишларда эса 18,3 га ташкил қилмоқда. Республикамизда 2012 йил 1 апрель ҳолатида 66134 та фермер хўжаликлари фаолият юритишмоқда.

Республикамизда қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган ишлар

¹ “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятининг ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора - тадбирлари тўғрисида” Фармон. Халқ сўзи газетаси 23 октябрь 2012 йил.

2012 йилда мураккаб об-ҳаво ва иқлим шароити туфайли вужудга келган муаммо ва қийинчиликларга қарамасдан, қишлоқ меҳнаткашларининг фидокорона меҳнати ҳисобидан энг муҳим қишлоқ хўжалик маҳсулотлари давлат хариди бўйича шартнома мажбуриятлари ортиғи билан бажарилди. . 2012 йилда қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти 7 фоизга ўсди. Мамлакатимиз деҳқонлари мўл ҳосил етиштиришди – 3 миллион 460 минг тоннадан ортиқ пахта, 7 миллион 500 минг тонна ғалла 2 миллион тоннадан зиёд картошка ва 9 миллион тоннадан ортиқ сабзавот ҳамда полиз маҳсулотлари йиғиб териб олинди².

Қишлоқ хўжалигида биринчи навбатда тупроқ унумдорлигини ошириш чораларини кўриш, барча агротехник тадбирларни ўз вақтида бажариш, замонавий агротехнологияларни жорий қилиш, селекция ва уруғчиликни янада ривожлантириш, меҳнатни ташкил этиш ва рағбатлантириш билан боғлиқ, ҳали ишга солинмаган катта имкониятлар мавжуд. Бунда фермер хўжаликларини такомиллаштириш ва уларнинг масъулиятини янада ошириш лозим.

Ана шу масалалар юзасидан ҳар бир вилоят ва туман бўйича тегишли хулосалар чиқарилиши керак. Бунда, энг аввало, фермер хўжаликларига ер майдонларини узоқ муддатга ижарага бериш бўйича белгиланган тартибга риоя қилинишини, шу борада қонун бузилишларига йўл қўймасликни таъминлаш зарур.

Ер тузиш давлатимизнинг ер тўғрисидаги қонунларини ҳаётга тадбиқ қилишга қаратилган тадбирлар тизими бўлиб, у ер ва ер билан боғлиқ ишлаб чиқариш воситаларидан меҳнат ресурсларидан тўла, оқилона ва самарали фойдаланишга, ерни ва табиатни муҳофаза қилишга қаратилгандир.

Ер тузиш ишларининг таркиби асосан халқ хўжалиги тармоқларида ишлаб чиқаришни ташкил қилиш талабларидан келиб чиқади. Ҳозирги даврда ер тузиш ишлари қуйидаги асосий вазифаларни ўз ичига олади:

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий – иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи газетаси 19 январь 2013 йил.

-топография, геодезия, хариташунослик, геоботаника, тупроқ ва бошқа ер тузиш учун зарур изланишларни ўтказиш;

- республикамизда ердан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш Бош чизмасини, Қорақалпоғистон республикаси, вилоятлар ва туманлар ер тузиш чизмаларини ишлаш;

- ерни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш лойиҳаларини тузиш;

- янги хўжаликларни ташкил қилиш ва мавжуд хўжаликларнинг ер майдонлари жойлашувидаги камчиликларни тугатиш, хўжаликларга ер майдонларини ажратиш лойиҳаларини тузиш;

- хўжаликларда ички ер тузиш лойиҳаларини ишлаш;

- табиатни муҳофаза қилишда аҳамияти катта бўлган ер майдонларини аниқлаш ва у ерларда табиатни муҳофаза қилишга қаратилганишларни ташкил қилиш, шунингдек табиатнинг хушманзара жойларида дам олиш масканлари ва кўриқхоналар ташкил қилиш ва бошқ.

Ер тузиш ишлари халқ хўжалиги тармоқларида ва қишлоқ хўжалик корхоналарида ўтказилиб, янги ерларни суғориш ва уларни қишлоқ хўжалиги ерларига кўшиш, уларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, унумдорлигини ошириш ва деҳқончилик маданиятини кўтаришга қаратилгандир.

Ер халқ хўжалигининг барча тармоқларини жойлаштириш ва уларнинг фаолият кўрсатишлари учун зарур тармоқлараро ресурс ҳисобланади. Республикамиз ерларининг 46,10% қишлоқ хўжалик ерлари ташкил қилганлиги сабабли, бошқа тармоқ корхоналари, давлат ва жамоатчилик эҳтиёжлари учун ерлар кўп вазиятларда қишлоқ хўжалик ерлари ҳисобидан ажратилади. Бу ишлар Ўзбекистон республикасининг ер тўғрисидаги қонунларига, махсус қарор ва фармойишларига асосан олиб борилади. Ерлар қишлоқ хўжалигида асосий субъект бўлган фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага фойдаланиш учун берилса қишлоқ хўжалигидан бошқа тармоқ корхоналарига фақат фойдаланишга берилади.

Ўзбекистоннинг ер қонунчилиги жуда қимматбаҳо (суғориладиган) ва унумдор ерларнинг қишлоқ хўжалигидан олинishiга йўл қўймайди.

Қишлоқ хўжалиги мақсадлари учун яроқли ерлар энг аввало қишлоқ хўжалигига ажратилади.

Битирув малакавий ишининг мақсади Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштиришдан иборатдир. Бу хўжаликлараро ер тузиш лойиҳаси ҳисобланади. Бунда мавжуд фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш фаолияти таҳлил қилиниб уларнинг ер майдонлари оптималлаштирилади. Бунинг учун фермер хўжаликларига бириктириб берилган ердан фойдаланиш аҳволи, уларда ишлов бериш учун техникалар миқдори ва таъминоти, фермер хўжаликларининг туман ҳокимияти билан тузилган шартнома шартларининг бажарилиши (йиллар бўйича) ҳамда фермер хўжалигининг молиявий фаолияти ўрганиб чиқилади. Унда:

- фермер хўжаликларига бириктирилаётган ер майдонини шундай қўйилган мақсад ва вазифаларни бажаришга зарур ҳамма шарт-шароитлар яратилсин;

- ернинг майдони, шакли ва табиий шароити улар ажратилаётган мақсадларга мос тушсин;

- ер, сув ва бошқа табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга ва уларни муҳофаза қилишга шароит яратилсин;

- ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш учун қилинган харажатлардан оқилона фойдаланиш, қимматбаҳо ер турларини максимал сақлаш, ҳудудларнинг ташкил қилинишини бузмаслик керак.

Битирув малакавий ишига қўйилган вазифаларни бажариш учун хўжалик тўғрисида қуйидаги материаллар асос бўлиб хизмат қилади.

1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар;
2. Массив ер турлари ва экинлари жойлашиш тархи;
3. Контурлар бўйича майдон ҳисоблаш қайдномаси;
4. Мавжуд фермер хўжаликлари тўғрисидаги маълумотлар

I БОБ
МАССИВНИНГ ТАБИЙ, ИҚТИСОДИЙ ВА
ИЖТИМОИЙ ШАРОИТЛАРИ ТАВСИФИ

1.1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар

Соҳибқирон массиви Яккабоғ туманининг шимолий ғарбий қисмида жойлашаган. Массив шимолдан Шаҳрисабз тумани ерлари билан, шарқдан Амир Темур номли массив ерлари билан, жанубий томондан А.Холиқов номли массив ерлари билан, ғарбдан Чироқчи тумани ерлари билан чегарадош. Массив чегарасидаги умумий ер майдони 2974,4 гектарни ташкил қилади. Массивга бириктирилган ерлар 2932,6 гектар.

Массивнинг асосий йўналиши деҳқончилик бўлиб, унда асосий экин майдонини пахта ва дон ташкил этиб, экинлар таркибида пахта энг юқори ўрин тутди. Қўшимча равишда сабзавот, картошка, полиз ва ем-хашак экинлари етиштириш шунингдек қисман узумчилик ривожланмоқда. Массив ҳудуди 2008 йилда тўлиқ фермер хўжаликларига бириктириб берилган. Ҳозирги кунда 32 та фермер хўжаликлари фаолият юритишмоқда. Шундан 22 та пахтачилик ва ғаллачилик, 6 та боғдорчилик ва узумчилик, 1 та сабзавотчилик ва 3 та чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари ташкил этилган. Массив ҳудуди вилоят маркази ва туман марказлари ҳамда маҳсулот қабул қилиш пунктлари билан асфальтланган йўл билан боғланган. Массивдан туман марказигача масофа 8 километрни, вилоят марказигача 100 километрни ташкил этади. Шу билан бир қаторда массивнинг келгусидаги ривожланиш истиқболларини белгилаш уларни аниқлаш, фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш учун биринчи навбатда массивнинг табиий, ижтимоий ва иқтисодий шароитларини ҳар жиҳатдан чуқур билиш, лойиҳада қабул қилинадиган ечимларни ҳар томонлама асослашда катта аҳамиятга эга.

1.2. Табиий шароитлари (иқлими, рельефи, тупроқлари)

Иқлими тавсифи. Иқлим шароитлари бўйича массив ҳудуди тоғ олди ярим чўл зонасига киради. Иқлимнинг алоҳида кўрсаткичлари ёғингарчилик миқдорининг камлиги, ёздаги ҳароратнинг юқори бўлиши, қиш ойларида ҳароратнинг пасайиши, ҳавонинг қуруқлиги ва буғланишнинг юқорилигидир. Январда ўртача ойлик ҳарорат 0,8 градиусни ташкил

этади. Ҳавонинг энг совуқ ҳарорати -24-26 градус. Совуқ бўлмаган вақт 250-280 кундир.

Ёз оии жазирама. Июлда ўртача ойлик ҳаво ҳарорати 25,1 градусдир. Ҳавонинг энг иссиқ ҳарорати 42 -43 градусни ташкил этади. Йил бўлаб 11 кун каттиқ шамол (секундига 15 метрдан ортиқ) эсади. Вегетация даврида чангли бўрон, гармсел бўлади. Йиллик ёғингарчилик миқдори 438 мм.

Қуйидаги 1 жадвалда иқлимнинг асосий кўрсаткичлари келтирилган

1- жадвал

Яккабоғ метеостанциясининг маълумотларига кўра йил ва ойлар бўйича
ҳарорат

Ҳарорат	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Йил
Ўртача	0,8	3,6	9,0	15,0	20,6	25,1	28,0	26,7	20,6	14,1	8,6	4,4	14,7
Юқори	23	28	31	34	39	42	43	42	40	37	32	27	43
Паст	-26	-21	-20	-7	2	5	10	8	0	-8	-18	-24	-26

2-жадвал

Яккабоғ метеостанциясининг маълумотларига кўра йил ва ойлар бўйича
ёғингарчилик миқдори, мм

Метеостан- ция номи	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Йил
Яккабоғ	62	50	85	72	40	8	3	0	2	19	44	53	438

3- жадвал

Яккабоғ метеостанциясининг маълумотларига кўра йил ва ойлар бўйича
шамолнинг тезлиги

Метеостан- ция номи	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Йил
Яккабоғ	1,9	2	2	1,9	2	2,2	2,4	2,2	1,6	1,5	1,5	1,6	1,9

Рельефи тавсифи. Массивнинг рельефи асосан текисликдан иборат

бўлиб, шимолга ва шимолий ғарбга қараб кучсиз тўлқинсимон қияликдан иборат. Узоқ муддатли суғориш ва агротехника натижасида рельеф ўзининг антропоген кўринишини олган.

4- жадвал

Яккабоғ метеостанциясининг маълумотларига кўра йил ва ойлар бўйича шамолнинг йўналиши

Ойлар	Ш	ШШҚ	ШҚ	ЖШҚ	Ж	ЖҒ	Ғ	ШҒ
I	6	47	18	2	2	6	10	9
II	6	41	16	2	3	8	14	10
III	5	34	15	2	3	9	21	11
IV	8	31	17	2	3	6	20	13
V	13	36	16	2	2	6	15	10
VI	25	32	12	1	2	8	12	8
VII	36	27	8	1	2	11	9	6
VIII	28	28	13	0	2	14	11	4
IX	12	20	21	1	1	14	16	5
X	5	38	20	3	1	8	18	7
XI	4	41	18	2	2	5	17	11
XI	4	47	19	1	2	6	13	8
Йил	13	35	16	2	2	8	15	9

Массив қуйидаги геоморфологик ажратмада жойлашаган: аллювиал-пролювиал ётқизиклардан ташкил топган, тоғ олди ярим чул зонасидаги текисликдан иборат, рельефи бўйича текислик ва кам нишабли паст-баландликдир. Механик таркиби бўйича ўрта ва оғир кумоқлардан иборат. Ғрунтлари кучсиз, ўртача ва кучли шўрланган.

Ер ости сувлари. Массив ҳудудида каналлар, суғориш тармоқлари ва зовурлар бор. Тупроқ текшириш ишлари олиб борилганда сизот сувларининг чуқурлиги 1,5-2 м ташкил этган.

Йил мобайнида сизот сувларининг чуқурлиги ўзгариб туради. Сизот

Тупроқ экспликацияси

Тупроқ номи	Тупроқ айирмаларининг тартиб рақами	Ўзлаштириш даври ва маданийлашганлиги	Шўрланиш даражаси	Механик таркиби		Сизот сувлари чуқурлиги	Бонитет балли	Майдони, га
				0-30 см	100-200 см			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Суғориладиган ўтлоқи тупроқлар	1	Қадимдан суғориладиган ўрта маданийлашган	Шўрланмаган	Ўрта кумоқли	Оғир кумоқли	3-5	52	475
	2	Қадимдан суғориладиган ўрта маданийлашган	шўрланмаган	Оғир кумоқли	Оғир кумоқли	3-5	54	389
	3	Қадимдан суғориладиган кам маданийлашган	кам шўрланган	Оғир кумоқли	Оғир кумоқли	2-3	50	544
	4	Қўриқ ерлар	ўрта шўрланган	Ўрта кумоқли	Оғир кумоқли	1,5-2	44	381,1
	5	Баҳоланмаган ерлар						523,8
	6	Сув ости ерлари						100,2
Жами			Ўртача ҳисобланган балл-50					2413,1

сувлари юқорига кўтариладиган вақт - бу вегетацион суғориш давридир, яъни баҳор - ёз ойларида. Сизот сувларини асосан суғориш тармоқлари орқали филтрланган сувлар ва юқорирода жойлашган тоғ олдиларининг ер ости сувлари тўлдириб туради. Хўжаликда сизот сувларининг сатҳи зовурлар орқали пасайтириб турилади.

Тупроғи тавсифи. Хўжалик тупроқлари тоғ олди ярим чўл зонаси Марказий Осиё провинцияси оч тусли бўз тупроқлар пояси Қашқадарё дельтасини юқори қисми аллювиаль-проллювиаль ётқизикли суғориладиган ўтлоқи тупроқлардан иборат.

Сифати бўйича яхши тупроқларга янгидан суғориладиган ўрта маданийлашган, сифати ўртадан паст бўлган тупроқлага кам маданийлашган тупроқлар киради.

1.3.Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи

Суғориладиган минтақаларда ирригация ва мелиорация шаҳобчалари туғрисидаги тўла маълумотларга эга бўлиш муҳим аҳамиятга эга. К.Мойлиев номли массивнинг далалари суғориш тармоқлари билан яхши таъминланган. Асосий суғориш тармоғи Сандал канали ҳисобланади. Суғориш тармоқлари ва зовурлар 100,2 га ни ташкил этади. Массивдаги суғориш тармоқларининг асосий камчилиги шундан иборатки, бу каналларнинг маълум қисми ердан қазилган, инженерлик тармоқлари билан таъминланган. Каналларнинг ерда қазилганлиги вегетация даврида ортиқча, кўп миқдорда сув исроф бўлишига олиб келади. Массивдаги суғориш тармоқларининг ўртача фойдали иш коэффиценти 0,65–0,7 ни ташкил қилади. Умумий тақсимланган сувнинг 30 – 35 % ер остига сингади. Массивнинг баъзи участкаларида мавжуд бўлган кичик-кичик суғориш тармоқларининг мавжудлиги, далалар сатҳининг кичиклиги, далалар тузилишининг нотўғрилиги сувнинг кўп миқдорда сарф бўлишига сабаб бўлмоқда. Ер ости сувларини йиғгич – мелиоратив тармоқлар, яъни захкашлардир. Далачилик ривожланишининг асоси захкашдир. Захкашлар хўжалик ерлари мелиоратив ҳолатини яхшилаб туришда рол ўйнайди.

1.4.Аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Массивнинг умумий аҳолиси 8540 одамни ташкил қилади. Аҳолининг асосий қисми Сувбулоқ қишлоғида истиқомат қилади. Массивда 3 та қишлоқ бўлиб, марказий қишлоқ Сувбулоқ, ёрдамчи қишлоқлар “Каскангли” ва “Бўстон” қишлоқларидир. Бу қишлоқлар бир – бирлари билан яхши йўл алоқасига эга. Қишлоқлардаги аҳоли сони ҳамда қишлоқларнинг ободонлаштирилганлик даражаси қуйидаги жадвалда келтирилган

6-жадвал

Массивда аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Қишлоқлар номи	Оила-лар сони	Аҳоли сони		Маданий маиший бино ва иншоотлар	Ободон-лашган-лик даража-си	Қишлоқ майдони, га	Бажара-диган вазифа-си
		ҳам-маси	меҳнат-га яроқ-ли				
Сувбулоқ	1072	5360	2573	Идора, ҚФЙ, клуб, мактаб, спорт майдони, боғча, магазин, дорихона, чойхона, маданият саройи, шифохона, консерва цехи	электр-лашган, газлаш-ган	193,0	Марка-зий қишлоқ
Каскангли	380	1900	912	мактаб, магазин, дорихона	электр-лашган, газлаш-ган	68,4	ёрдамчи қишлоқ
Бўстон	256	1280	614	мактаб, боғча, магазин,	электр-лашган, газлаш-ган	46,1	ёрдамчи қишлоқ
Жами	1708	8540	4099				

1.5. Массив ҳудудида фаолият кўрсатаётган фермер

хўжаликлари ердан фойдаланиш тавсифи

2012 йил 1 январь ҳолатига нисбатан Давлат далалатномасига мувофиқ Соҳибқирон массивига 2371,3 га ер майдони бириктирилган.

Массив ер фондининг ер турлари бўйича тақсимланиши тўғрисидаги маълумотлар қуйидаги 7- жадвалда келтирилган.

7-жадвал

Массив ер фонди

Т/р	Ер турлари	Майдони		
		Гектар	Умумий майдонга нисбатан, % ҳисобида	Қишлоқ хўжалик ерларига нисбатан, % ҳисобида
1	Хайдалма ерлар: Шу жумладан: Суғориладиган суғорилмайдиган	1583,6 5,7	65,63 0,24	88,86 0,32
2	Дарахтзорлар: Шу жумладан: боғлар узумзор тутзорлар	16,5 16,7 70,8	0,68 0,69 2,93	0,93 0,94 3,97
3	Ўтлоқ ва яйловлар	88,9	3,68	4,99
4	Жами қишлоқ хўжалик ерлари	1782,2	73,85	100
5	Томорқа ерлари	307,5	12,74	
6	Ўрмонзорлар	6,9	0,29	
7	Ботқоқликлар	0,9	0,04	
8	Ариқ ва завурлар	100,2	4,15	
9	Йўллар	37,5	1,55	
10	Курилиш, кўчалар, саройлар ва майдонлар	92,9	3,85	
11	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган бошқа ерлар	85	3,52	
	Жами массив чегарасидаги ерлар	2413,1	100	
12	Бегона ердан фойдаланувчилар	41,8		
	Жами массивга бириктирилган ерлар	2371,3		

Юқоридаги жадвалдан кўринадикки массив умумий майдонинг 65,87 хайдалма ерлар ташкил қилади. Дарахтзорлар майдони 104 га, бу эса

умумий майдоннинг 4,3 % ни ташкил этади. Ер майдонининг таҳлили шуни кўрсатадики, массив худудида 88,9 га ўтлоқ ва яйловлар ва 85 га қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган ерлар мавжуд бўлиб, бу ерларнинг бир қисмини келажакда қишлоқ хўжалигида фойдаланиш учун ўзлаштириш мумкин. Булар фойдаланиладиган ер майдонларини кенгайтиришнинг ички имкониятлари ҳисобланади. Массивнинг асосий ишлаб чиқариш бўлинмиси – ижара асосида ишлаётган фермер хўжаликлари. Массивдаги фермер хўжаликлари пахтачилик ва ғаллачилик, боғдорчилик ва чорвачиликка ихтисослашган.

Қишлоқ хўжалик ерлари 1782,2 гектар бўлиб умумий ер майдонининг 73,85 % ташкил қилади. Фермер хўжаликларига бириктирилган ер майдонлари қуйидаги жадвалда келтирилган.

8-жадвал

Фермер хўжаликлари ер фонди

Т/р	Ер турлари	Майдони		
		5гектар	Умумий майдонга нисбатан, % ҳисобида	Қишлоқ хўжалик ерларига нисбатан, % ҳисобида
1	Ҳайдалма ерлар	1530,1	91,38	94,83
2	Дарахтзорлар:			
	шу жумладан: боғлар	12,3	0,73	0,76
	узумзорлар	16,4	0,98	1,02
	тутзорлар	51,9	3,10	3,22
3	Яйловлар	2,9	0,17	0,18
	Жами қишлоқ хўжалик ерлари	1613,6	96,37	100
4	Ўрмонлар	0,3	0,02	
5	Ариқлар, каналлар ва зовурлар	44,3	2,63	
5	Йўллар	7,0	0,44	
6	Қурилишлар, кўчалар, майдоналр	2,4	0,14	
7	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган бошқа ерлар	6,8	0,39	
	Фермер хўжаликларига бириктирилган жами ерлар	1674,4	100	

Массивда 33 та фермер хўжаликлари фаолият юритишмоқда. Шулардан 20 таси пахтачилик-ғаллачилик, 3 та боғдорчилик, 7 та сабзавотчилик ва 3 та чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари ташкил этилган.

Дехқончилик тавсифи. Массивнинг ишлаб чиқариш фаолиятини ташкил этилиши шуни кўрсатадики, асосий деҳқончилик тармоғи пахтачилик ҳисоблангани ҳолда, сабзавотчилик, боғдорчилик сингари тармоқлар ҳам қисман ривожланмоқда. Бошқа массивлардаги сингари бу массивда ҳам донли экинларни экиш ва ҳосилдорлигини ошириш бўйича қатор ишлар амалга оширилмоқда, бундан ташқари кейинги йилларда хўжаликда дончилик, сабзавотчилик, боғдорчилик, узумчилик ҳам ривожланди. Деҳқончиликнинг асосий кўрсаткичларидан бири бўлган экин майдонлари қуйидаги 9-жадвалда келтирилган.

9-жадвал

Қишлоқ хўжалик экинлари таркиби.

т/р	Экинлар тури	Экин майдонлари, га	Шу жумладан, % ҳисобида
1.	Пахта	809	52,87
2.	Бугдой : шу жумладан суғориладиган	587,4	38,39
3.	Маккажўхори дони	24,1	1,58
3.	Беда: шу жумладан: Биринчи йил экилган беда Ўтган йилларда экилган беда	20 28,2	1,31 1,84
4.	Полиз	12,3	0,80
5.	Сабзавот	30,7	2,01
6	Картошка	18,4	1,20
	Жами экин майдони	1530,1	100

Юқоридаги жадвалдан кўриниб турибдики асосий ҳайдалма ерлар пахта билан банд бўлиб, умумий экин майдонларининг 52,87 % ташкил қилади. Дон майдонлари ҳам умумий экинларнинг 611,5 гектарини, яъни 39,97 % ташкил этади. Шунинг эътирофи этиш керакки, ишлаб чиқаришни таҳлил қилишда экин майдонларининг миқдори билан бирга етиштирилган маҳсулотнинг миқдори, ҳосилдорлик кўрсаткичлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги жадвалда деҳқончилик маҳсулотларини етиштириш бўйича маълумотлар келтирилган.

10- жадвал

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари

Т/р	Экинлар тури	Ҳосилдорлиги, ц	Ялпи маҳсу- лот ҳажми, ц	Ялпи маҳ- сулот, т
1.	Пахта	23	18607	1860,7
2.	Бугдой: шу жумладан:			
	дони	34	19972	1797,2
	сомони	34	19972	1797,2
3	Беда: шу жумладан:			
	биринчи йил экилган	52	1040	104
	ўтган йилларда экилган	100	2820	282
4	Маккажўхори дони	48	1156	115,6
	пояси	250	6025	602,5
5	Сабзавот	180	5526	552,6
6	Картошка	170	3128	312,8
7	Полиз	260	3198	319,8

Жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, хўжаликдаги экинлар таркиби ва ҳосилдорлиги ҳозирги кунда биров паст даражада.

Массивда 2012 йилда 4099 та меҳнатга қобилиятли киши мавжуд бўлган. Шундан 985 киши тўғридан - тўғри қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида қатнашган. 3164 киши эса бошқа ишлар билан банд бўлган.

Массивда жами қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган ер майдони майдони 1782,2 гектарни ташкил этади ёки ҳар бир меҳнатга қобилиятли одамга 0,43 га фойдаланиладиган ер майдони, 0,36 га ҳайдалма ер майдони тўғри келади.

Бошқа ерлардан фойдаланиш. Массивда ҳайдалма ерлардан ташқари фермер хўжаликларига бириктирилган 12,3 га боғ, 51,9 га тутзор, 16,4 гектар узумзор ерлар мавжуд.

Массивда боғдорчилик майдонлари ва бошқа қишлоқ хўжалик ерларидан олинаётган маҳсулотлар миқдори 11-жадвалда келтирилган.

11- жадвал

Қишлоқ хўжалик ер турлари таркиби, ҳосилдорлиги ва ялпи маҳсулоти

Т/р	Қишлоқ хўжалик ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлиги, ц/га	Ялпи маҳсулот, т
1.	Боғлар	12,3	50	61,5
2.	Тутзорлар	51,9	49	254,3
3.	узумзор	16,4	63	103,3

Жадвал маълумотларига кўра, боғ ва узумзордан олинаётган ҳосил жуда паст.

Чорвачилик тавсифи. Республикамизда чорвачилик соҳасини ривожлантиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунга асосан массив ҳудудида чорвачиликни яна ривожлантириш учун алоҳида аҳамият берилмоқда. Бу эса хўжаликнинг ўз озуқа базасига эга бўлишини кўзда тутди. Чорвачилик хўжаликнинг ёрдамчи тармоғи ҳисобланади. Массивда чорвачиликка ихтисослашган 3 та фермер хўжалиги мавжуд бўлиб сут ва гўшт етиштиришга йўналтирилган. Уларга 126,1 гектар ер бириктирилган бўлиб шундан 120,5 гектари ҳайдалма ерлардан иборат. Массивда мавжуд 51,9 гектар тутзордан етиштирилган барг ҳисобига 14,1 тонна пилла етиштирилади.

Республикада чорвачилик соҳасини ривожлантиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунга асосан массив ҳудудида чорвачилик яна ривожлантириш учун алоҳида аҳамият берилмоқда. Бу эса массивнинг ўз озуқа базасига эга бўлишини кўзда тутди. Чорвачилик ҳудуднинг ёрдамчи тармоғи ҳисобланади. Чорвачилик асосан сут ва йирик шохли қорамоллар гўштини етиштиришга қаратилган. Қуйидаги жадвалда чорва моллари тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

12- жадвал

Чорва молларининг турлари ва таркиби

Моллар турлари	Бош сони	Умумий бош сонига нисбатан, %
Қора моллар	344	100
Шу жумладан:		
Соғин сигирлар	131	38
Буқалар	7	2
Ғунажинлар	93	27
Бузоқлар	113	33

Чорвачиликдан олинган маҳсулотлар миқдори тўғрисидаги маълумотлар 13- жадвалда келтирилган.

13- жадвал

Чорвачилик маҳсулотларининг миқдори

т/р	Кўрсаткичлар	Миқдори
1.	Йирик шохли қорамоллар сони	344
	Жами етиштирилган гўшт, тонна	17,2
2.	Соғин сигирлар	131
	1 та сигирдан олинadиган сут миқдори, кг	1150
	Жами етиштирилган сут тонна	150,6
3	Пилла	14,1
	1 қути ипак қуртидан олинган пилла, кг	55

Жадвалдаги кўрсаткичлар асосида шундай хулоса қилиш мумкинки,

массив ишлаб чиқариши асосан деҳқончилик, боғдорчилик ва чорвачиликка йўналтирилган бўлиб, олинган даромад шу тармоқларга тўғри келади.

1.6 Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг иқтисодий кўрсаткичлари

Массивнинг ишлаб чиқариш фаолиятини баҳолаш учун асосан иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини таҳлил қилиш лозим.

14- жадвал

Хўжаликнинг асосий иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари.

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Микдори
1.	Ялпи маҳсулот қиймати	минг сўм	3046640
	Шу жумладан: Деҳқончилик	минг сўм	2670740
	Чорвачилик	минг сўм	375900
2.	Ишлаб чиқариш харажатлари	минг сўм	2437300
	Соф даромад	минг сўм	609340
	Рентабеллик	%	25,0

13 жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, хўжаликда рентабеллик даражаси 25,0 % ни ташкил этади.

15 -жадвал

Сотиладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари қиймати

т/р	Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари номи	Ўлчов бирлиги	Сони	Ўлчов бир. баҳоси, минг сўм	Умумий баҳоси, минг сўм
1.	Пахта	Тонна	1860,7	800	1488560
2.	Буғдой	Тонна	1797,2	300	539160
3.	Гўшт	Тонна	17,2	9000	154800
4.	Сут	Тонна	150,6	1000	150600

5.	Пилла	Тонна	14,1	5000	70500
6.	Мева	Тонна	61,5	500	30750
7.	Узум	Тонна	103,3	500	51650
8.	Сабзавот	Тонна	552,6	500	276300
9.	Полиз	Тонна	319,8	400	127920
10	Картошка	Тонна	312,8	500	156400
	Жами				3046640

Мавжуд бўлган ишлаб чиқариш харажатлари, массивнинг соф даромади ва рентабеллик даражси.

$$X = (\text{ЯМК} \times 79) : 100 = (3046640 \times 80) : 100 = 2437300 \text{ минг сўм}$$

$$\text{СД} = \text{ЯМ} - \text{ЯМК} = 3046640 - 2437300 = 609340 \text{ минг сўм}$$

$$P = 609340 \times 100 / 2437300 = 25,0 \%$$

16- жадвал

Массивда ердан фойдаланиш самарадорлигини кўрсатувчи умумий кўрсаткичлар.

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Сони
1	100 га қишлоқ хўжалик ерлари ҳисобига ишлаб чиқилган		
	Пахта	тонна	115,3
	Гўшт	тонна	1,06
	Сут	тонна	27,9
	Пилла	тонна	0,87
	Мева	тонна	3,8
	Узум	тонна	6,4
	Дон	тонна	111,3
2	Бир қути ипак қуртидан олинган пилла	кг	55

Хулоса

Биринчи навбатда фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини мақбуллаштириш керак. Бунда фермер хўжаликлари иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини таҳлил қилиш натижасида фойдаланилаётган ер ресурслари ва уларнинг тупроқ таркиблари экилаётган экин турига мос келиши ҳамда ердан фойдаланиш самарадорлигини ошириш учун алмашлаб экишдан фойдаланиш зарур.

Массивда ер ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш учун асосан шўрланган ерларда мелиоратив ишларни кенг кўламда олиб бориш, нотекис экин майдонларида капитал текислаш ишларини ўтказиш ва сув билан кам таъминланган майдонларга янги суғориш тармоқларини ўтказиш зарур. Асосий ташкилий - хўжалик тадбирларидан ҳисобланган алмашлаб экишни қатъий жорий этиш натижасида унумдорлиги кам майдонларнинг унумдорлиги ошади, ерларнинг шўрланиши камаяди ўсимликлар касалликлари йўқотилади, натижада экинлар ҳосилдорлиги ошади. Массив ҳудудида мавжуд бўлган боғ майдонларини кенгайтириш керак. Массивнинг табиий - иқтисодий шароити қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш учун қулайдир. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларидан юқори ҳосил олишга салбий таъсир омилларидан бири бу тупроқ шўрланиши ва сув эрозиясидир.

Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш учун шўрланган ерларда шўр ювиш ишларини олиб бориш ва сизот сувлари яқин жойлашган ерларда зовурларни тозалаш ёки янгисини қазиш лозим.

II БОБ

СОҲИБҚИРОН МАССИВИ ҲУДУДИДА ФЕРМЕР
ҲЎЖАЛИКЛАРИ ЕР МАЙДОНЛАРИ ЎЛЧАМЛАРИНИ
ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ЛОЙИҲАСИ

2.1. Фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари сони ва майдон ўлчамларини аниқлаш

Қишлоқ хўжалигида иқтисодий механизмларни такомиллаштириш Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида” 2003 йил 24 мартдаги ПФ–3226 сон фармонининг бажарилиши юзасидан ҳамда ижара муносабатларини кенг ривожлантириш асосида қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ва иқтисодий муносабатларни жадаллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2003 йил 30 октябрда №476 –сонли “2004–2006 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора тадбирлари тўғрисида”ги қарорини қабул қилди. Қарорда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларнинг асосий шакли сифатида фермер хўжаликларини ташкил қилиш ва уларнинг фаолияти учун қулай шарт шароитлар яратиш, шунингдек қишлоқда бозор инфратузилмасини комплекс ривожлантириш кераклиги белгилаб берилган.

–қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш ва юритишнинг асосий шакли сифатида фермер хўжаликларини жадал ривожлантириш учун зарур шарт – шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 21 ноябрдаги “2007 йилда қишлоқ хўжалик ширкатларини фермер хўжаликларига айлантириш чора тадбирлари тўғрисида” ги ПК–514– сонли қарори қабул қилинди. Ўзбекистон Республикасининг “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги қонунига асосан “Фермер хўжалиги –ўзига танлов асосида узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлган мустақил хўжалик юритувчи субъектдир. Ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларига асосан фермер хўжаликлари қуйидаги тартибда ташкил этилади.

1. Чорвачилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашган фермер

хўжалиги хўжаликнинг бизнес режасида назарда тутилган камида 30 шартли бош чорва молларини боқиш шартлари билан ташкил этилади. Бунда шартли равишда ҳар бир бош мол ҳисобига қуйидаги коэффициентлардан фойдаланилади: Қорамоллар (сигирлар, новвослар) ва отлар учун – 1,0, ёш қорамоллар учун –0,6, қўй ва эчкилар учун –0,1, чўчқалар учун –0,3 ҳамда паррандалар учун –0,025.

Фермер хўжалигига бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами, ҳар бир шартли бош чорва молига ҳисоблаганда: Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерлардан – камида 0,30 гектардан, Қорақолпоғистон республикаси, Бухоро, Қашқадарё, Жиззах, Навоий, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятларида суғориладиган ерларда – камида 0,45 гектардан, суғорилмайдиган (лалмикор) ҳайдалма ерлардан камида 2 гектардан ер ажратиш лозимлиги қонун ҳужжатларида белгиланган.

2. Деҳқончилик маҳсулотларини етиштиришга ихтисослашаётган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами: пахтачилик ва ғаллачилик учун – камида 30 гектарни; боғдорчилик, узумчилик сабзавотчилик ва бошқа экинлар етиштириш учун камида 5 гектарни ташкил қилади.

Ер участкаси фермер хўжалигига имкони борича ягона мавзе бўйича, контурлар яхлитлиги сақлаб қолинган ҳолда берилади, участка чегаралари суғориш тармоқлари, коллекторлар, йўллар ва бошқа топографик элементлар бўйича белгиланади. Фермер хўжалигига берилаётган ер участкаси бошқа ердан фойдаланувчиларнинг ердан фойдаланишлари учун ноқулайликлар вужудга келтирмаслиги керак.

2008 йил 5 октябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Р–3077 сонли фармойишида фаолият юритаётган фермер хўжаликларини ер майдонларини инвентаризациядан аниқ ўтказиш, ер майдонларидан оқилона фойдаланишини таҳлил қилиш ва фермер хўжаликларининг молиявий ҳолатини танқидий таҳлил қилиш натижасида фермер

хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш вазифаси кўйилди. Бу ишларни амалга оширишда фермер хўжаликларининг иш юритишни ташкил этилганлиги, техника ва техник воситалар билан таъминланганлигига алоҳида эътибор қаратилиши кўрсатиб ўтилди.

2010 йил 16 мартдги Вазирлар Маҳкамасининг 47- сонли “Фермер хўжаликлари ер участкалари майдонларини мақбуллаштириш” тўғрисидаги қарорига асосан 2010 йилда фермер хўжаликлари ер участкалари майдонларини мақбуллаштириш натижалари асосида мақбуллаштирилган фермер хўжаликлари сони 80628 тани ташкил қилган бўлса фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш натижасида 2012 йил 1 апрель ҳолати бўйича Республикамизда 66134 та фермер хўжаликлари ташкил этилди. Фермер хўжаликларини лойиҳалашдан олдин массивдаги мавжуд фермер хўжаликларини кўриб чиқамиз. Қашқадарё вилоятида 2012 йил 1 апрель ҳолатига фермер хўжаликлари сони 7139 тани ташкил қилган. Улардан 5266 таси пахтачилик – ғаллачиликка ихтисослашган, 307 таси сабзавот-полизчилик 1079 таси боғдорчилик - узумчилик, 429 таси чорвачилик, 58 таси бошқа йўналишларда. Уларга 725,7 минг гектар ер майдонлари бириктириб берилган бўлиб, фермер хўжаликларининг ўртача майдони 101,7 гектарни ташкил қилади. Пахтачилик-ғаллачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ўртача майдони 112,8 га, сабзавотчилик – полизчиликда 29,5 га, боғдорчилик – узумчиликда 18,8 га, чорвачиликда 237,8 га, бошқа ихтисосликдаги фермер хўжаликларининг ўртача майдони 6,7 гектарни ташкил қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 январдаги “Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 22-сонли қарори талаблари асосида фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш ва тугатиш тартиблари тўғрисидаги қарори қабул

қилинди ва унда Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш 2 босқичда олиб боирилиши кўрсатилди. I-босқичда - ихтиёрийлик асосида фермер хўжалигининг ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш.

II-босқичда - Фермер хўжалиги томонидан шартнома шартлари бузилишининг ҳамда хўжалик фаолияти самарасиз юритилиши аниқланган ҳолатлар асосида фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш кераклиги кўрсатиб ўтилган.

Массивда мавжуд фермер хўжаликларини ўрганиш натижасида шу хулосага келдикки пахтачиликка ихтисослашган кичик майдонли фермер хўжаликларини бир нечтасини бирлаштириб яъни контурлар бўйича яхлит фермер хўжаликлари ташкил қилиш зарур ва унда 3 та боғдорчилик ва узумчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини 3 та сабзавотчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини, 3 та чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини ва 12 та пахта ва ғаллачиликка ихтисослашган жами 21 та фермер хўжаликларини ташкил қилиш кўзда тутилади.

Массив ҳудудида ташкил этилган мавжуд фермер хўжаликларининг тавсифи

№	Фермер хўжаликлари номи	Шу жумладан										
		ихтисос-лиги	умумий майдони	хайдалма ерлар	боғлар	узумзорлар	тутзорлар	Ихота дарахтлари	ўрмонлар	ариклар зовурлар	йўллар	бошқа ерлар
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Ахмедов Тулкин Жамшидович	пахта- галла	83,1	80,7						2,2	0,1	0,1
2	Бердиев Бахтиёр Фарходович	пахта- галла	72,40	71,3						1,1		
3	Бердиев Маъруфжон Шералиевич	пахта- галла	61,20	59,9						1,3		
4	Бердимуродова Мунаввар	пахта- галла	75,20	55,7			17,7			1,6	0,1	0,1
5	Болтаев Шерзод Умарович	пахта- галла	105,3	102,3						2,3	0,6	0,1
6	Жавоғи	пахта- галла	95,0	92,6						2,0		0,4
7	Маллаев Сардорбек Исмоилович	пахта- галла	57,4	53,3	0,1	0,2	2,5			1,1		0,2
8	Махмудов Баходир Махмудович	пахта- галла	58,9	50,6			4,3			2,9	0,5	0,6
9	Муртозоев Темур Хакимович	пахта- галла	54,90	53,2						1,5	0,2	
10	Нусрат	пахта- галла	50,5	42,9	1,3		4,2			1,3	0,2	0,6

17-жадвалнинг давоми

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
11	Очилов Ислombек	пахта-галла	60,2	57,2						2,2	0,5	0,3
12	Файзиев Амир Фарходович	пахта-галла	74,60	55,4	0,5		14			1,4	0,2	0,1
13	Хамкор	пахта-галла	78,20	74,90					0,1	2,2	0,9	0,1
14	Хушваков Холикул	пахта-галла	82,50	79,50						2,5	0,4	0,1
15	Эргашев Улуғбек	пахта-галла	83,20	80,8					0,2	1,2	0,9	0,1
16	Эшматов Улаш Эшматович	пахта-галла	85,50	83,30						1,5	0,3	0,1
17	Эшонкулов Жамолiddин Тогаевич	пахта-галла	108,70	94,90		0,1	8,6			4,4	0,7	
18	Жўра Қора	пахта-галла	84,9	81,2						1,5	0,5	1,7
19	Имомов Боходир	боғдор	14,4	1,50		12,1				0,4	0,4	
20	Рахмонов Маъруф	сабзавот	4,7	3,20						0,4	0,1	1
21	Эргашев Жасур	сабзавот	10,8	10,5						0,3		
22	Хабибуллаев Фирдавс	сабзавот	10,60	10,20						0,4		
23	Улуғбек	сабзавот	8,9	7,5						1,3		0,1
24	Улуғ Жаҳон	сабзавот	7,8	7,2						0,2	0,1	
25	Очилов Аҳад	пахта-галла	41,60	40,8						0,8		
26	Эшонкулов Ашур	сабзавот	13,0	12,4						0,5		0,1

27	Охирча	чорва	25,10	24,2						0,8		0,1
28	Арсенал Барака	чорва	53,2	51,1						1,5	0,2	0,4
29	Сувбулоқ Маржони	боғдор	7,6	3		3,8	0,6			0,2		
30	Махмудов Шамшир	чорва	41,5	37,2	1,7					1,0		
31	Шоҳжаҳон	сабзавот	6,8	6,4						0,2		0,2
32	Кўктош булоқлари	чорва	47,8	45,2		0,2				2,0	0,1	
33	Отақулов Юсуф	боғдор	9,2		8,7					0,1		0,3
	Жами		1674,4	1530,1	12,3	16,4	51,9	2,9	0,3	44,3	7,0	6,8

Изоҳ: Пахта - ғалла - Пахтачилик – ғаллачилик, боғдор-боғдорчилик, чорва – чорвачилик, сабзавот – сабзавотчилик.

Лойиҳаланаётган фермер хўжаликларининг ихтисослиги, сони ва майдонлари тавсифи

Т.р	Фермер хўжаликлари ихтисосликлари	бириктирилган контурлар	Умумий майдони	Хайдалма ерлар	Боғлар	узумзор	тутзор	ўрмонлар	Ариқлар, зовурлар	йўллар	Бошқа ерлар	Қурилиш ва бинолар
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Чорвачилик	1,3,4,5,15,18,19,20,21	53,2	51,1					1,5	0,2		0,4
2	Сабзавотчилик	8,9,6,12	17,7	15,6	0	0	0	0	0,9	0,1	1,1	0
3	Сабзавотчилик	188к	10,8	10,5	0	0	0	0	0,3	0	0	0
4	Пахтачилик - ғаллачилик	179,180к,183,184,186, 187,188к,190,191	96,5	94	0	0	0	0	2,3	0,2	0	0
5	Пахтачилик - ғаллачилик	207,208,197,199,203, 201к,177к	113	111,3	0	0	0	0	1,7	0	0	0
6	Пахтачилик - ғаллачилик	159,160,165,167,177к, 231,33,169,173,174, 168,171	139,3	117,7	0,5	0	14	0	3,1	0,8	0,2	1,3
7	Пахтачилик - ғаллачилик	201к,202,204,205,369. 370,371,372,373,215к, 363,364,365,366,374, 375	173,2	167,5	0	0	0	0,1	4,2	0,9	0,5	0
8	Пахтачилик - ғаллачилик	345к,353,361,357,358, 359,355,341,342,344,356, 345к,339	191,2	174,4	0	0,1	8,6	0	6,9	1,1	0,1	0

18-жадвалнинг давоми

1	2	3	4	4	6	7	8	9	10	11	12	13
9	Пахтачилик - ғаллачилик	296,295,293к,290,292, 347,350,351,362,293к, 297,334,335,337	144,1	133,9	0	0	4,3	0	4,4	0,8	0,7	0
10	Пахтачилик - ғаллачилик	211,213,215к,221к,307, 308,309,312	75,2	55,7	0	0	17,7	0	1,6	0,1	0,1	0
11	Чорвачилик	223,224,225,232	25,1	24,2	0	0	0	0	0,8	0	0,1	0
12	Боғдорчилик	305	9,2		8,7				0,1		0,3	
13	Пахтачилик - ғаллачилик	238,236к,240,241,243к, 244,236к	78,2	67,1	8,7	0	0	0	1,6	0,1	0,3	0
14	узумчилик	234	14,4	1,5		12,1			0,4	0,4		
15	Пахтачилик - ғаллачилик	257,144к,258,259,260к, 261к,142,246,144,156	93,7	90,9	0	0	0	0	2,6	0,1	0,1	0
16	узумчилик	264к,265	7,6	3		3,8	0,6		0,2			
17	Пахтачилик - ғаллачилик	149,,150,151,152,153,154, 157,128,130,132,133,135	143,4	138	0	0	0	0,2	3,4	1,4	0,4	0
18	Чорвачилик	122к,123,137,139,140, 141	47,8	45,2	0	0,2	0	0	2	0,1	0	0
19	Пахтачилик - ғаллачилик	82к,85,77,68к,90, 76к,79,80,131к	142,3	134,5	0,1	0,2	2,5	0	2,6	0,5	1,9	0
20	Пахтачилик - ғаллачилик	11,65,38,40,68к,69,76к	59,4	50,4	1,3	0	4,2	0	2,6	0,2	0,7	0
21	Сабзавотчилик	49,58,55	48,3	43,6	1,7	0	0	0	1,2	0	0,2	1,6
	жами		1674,4	1530,1	12,3	16,4	51,9	0,3	44,3	7	6,8	2,9

Массив ҳудудида оптималлашган фермер хўжаликларини ташкил қилиш бўйича ҳудуднинг табиий иқлим шароитларини ва аҳоли зичлигини ҳисобга олган ҳолда 21 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди. Бу фермер хўжаликларидан 12 таси пахта ғаллачиликка ихтисослашган, 3 та чорвачиликка ихтисослашган ва 3 таси сабзавотчиликка ихтисослашган ва 3 таси боғдорчиликка ихтисослашган. Фермер хўжаликларининг ер майдонлари бўйича ўртача майдони 79,3 гектарни ташкил қилади. Шундан пахтачилик ва ғаллачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ўртача майдони 120,02 гектарни, боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг (боғ ва узумзорлар майдони бўйича) ўртача майдони 10,4 гани, сабзавотчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ўртача майдони 25,6 га ни, чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларининг ўртача майдони 42,03 га ни ташкил этмоқда.

2.2. Фермер хўжаликлари ер участкаларини массив ҳудудида жойлаштириш

Массив ҳудудидаги мавжуд фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш лойиҳаси натижасида 21-та фермер хўжаликлари лойиҳаландик.

Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги Соҳибқирон массивида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси ишлаш жараёнида фермер хўжаликларини жойлаштириш учун биз фермер хўжаликларини бир жойда жойлашишини ва ер майдонларини кенгайтириб жойлаштиришни маъқул топдик.

Фермер хўжаликларини жойлаштиришда бир нечта пахтачилик ва ғаллачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини ер майдонларини бириктириб 20 фермер хўжалигидан 12 та, боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларидан 9 тадан 5 та фермер хўжаликлари ташкил қилдик.

Массивда жойлаштирилган фермер хўжаликларда экиладиган экин турлари ва майдонлари кейинги 20-жадвалда келтирилади.

Фермер хўжаликларининг жойлашув тавсифи

Т.р	Умумий майдони	Шу жумладан									жойлашув тавсифи
		Хайдалма ерлар	Боғлар	узумзор	тутзор	ўрмонлар	Ариқлар, зовурлар	йўллар	Бошқа ерлар	Қурилиш ва бинолар	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	53,2	51,1					1,5	0,2		0,4	Массив шимолида
2	17,7	15,6	0	0	0	0	0,9	0,1	1,1	0	Массив шимолида
3	10,8	10,5	0	0	0	0	0,3	0	0	0	Массив ғарбида
4	96,5	94	0	0	0	0	2,3	0,2	0	0	Массив ғарбида
5	113	111,3	0	0	0	0	1,7	0	0	0	Массив ғарбида
6	139,3	117,7	0,5	0	14	0	3,1	0,8	0,2	1,3	Массив марказида
7	173,2	167,5	0	0	0	0,1	4,2	0,9	0,5	0	Массив ғарбида
8	191,2	174,4	0	0,1	8,6	0	6,9	1,1	0,1	0	Жанубий ғарбда
9	144,1	133,9	0	0	4,3	0	4,4	0,8	0,7	0	Массив жанубида
10	75,2	55,7	0	0	17,7	0	1,6	0,1	0,1	0	Массив марказида

19-жадвалнинг давоми

11	25,1	24,2	0	0	0	0	0,8	0	0,1	0	Массив марказида
12	9,2		8,7				0,1		0,3		Массив жанубида
13	78,2	67,1	8,7	0	0	0	1,6	0,1	0,3	0	Массив марказида
14	14,4	1,5		12,1			0,4	0,4			Массив марказида
15	93,7	90,9	0	0	0	0	2,6	0,1	0,1	0	Массив шарқида
16	7,6	3		3,8	0,6		0,2				Массив жанубида
17	143,4	138	0	0	0	0,2	3,4	1,4	0,4	0	Шимолий шарқда
18	47,8	45,2	0	0,2	0	0	2	0,1	0	0	Массив шарқида
19	142,3	134,5	0,1	0,2	2,5	0	2,6	0,5	1,9	0	Массив шарқида
20	59,4	50,4	1,3	0	4,2	0	2,6	0,2	0,7	0	Шимолий шарқда
21	48,3	43,6	1,7	0	0	0	1,2	0	0,2	1,6	Массив шимолида
	1674,4	1530,1	12,3	16,4	51,9	0,3	44,3	7	6,8	2,9	

Фермер хўжаликларидаги экин турлари таркиби

Т. р	фермер хўжаликлари ихтисослиги	экин май дони	Шу жумладан							Боғ	узум
			пахта	бугдой	сабзавот	полиз	картошка	беда	макка дони		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Чорвачилик	51,1		12,7				25,6	12,8		
2	Сабзавот	15,6			8	3,6	4				
3	Сабзавот	10,5			5,5	2	3				
4	Пахтағалла	94	57	37							
5	Пахтағалла	111,3	66,8	44,5							
6	Пахтағалла	117,7	70	47,7						0,5	
7	Пахтағалла	167,5	100,5	67							
8	Пахтағалла	174,4	104	70,4							0,1
9	Пахтағалла	133,9	84	49,9							
10	Пахтағалла	55,7	33,7	22							
11	Чорва	24,2		6				12,2	6		
12	Боғдор									8,7	
13	Пахтағалла	67,1	40,1	27							
14	узум	1,5			1,5						12,1
15	Пахтағалла	90,9	54,5	36,4							
16	узум	3			3						3,8
17	Пахтағалла	138	83	55							
18	Чорва	45,2		11				22,6	11,6		0,2
19	Пахтағалла	134,5	80,5	54						0,1	0,2
20	Пахтағалла	50,4	30	20,4						1,3	
21	Сабзавот	43,6			21,6	10	12			1,7	
	Жами	1530,1	804,1	561	39,6	15,6	19	60,4	30,5	12,3	16,4

Юқоридаги жадвалга нисбатан фермер хўжаликларида экиладиган экин турлари майдони аниқланди. Унга кўра йирик фермер хўжаликларида сабзавот, полиз, картошка экинлари ҳам экилишини ҳисобга олинди. Бунда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20 октябрь 2008 йилдаги “Озиқ овқат экинлари экиладиган майдонларни оптималлаштириш ва уларни

етиштиришни кўпайтириш чора тадбирлари тўғрисида” ги фармонига кўра пахта экиладиган далаларни камайитириш ҳисобидан бошоқли дон экинлари учун мўлжалланган майдонларни қарийиб 50 минг гектарга кўпайтириш, шунингдек, сабзавот, мойли ўсимликлар ва бошқа озиқ овқат экинлари экиладиган ерларни янада кенгайтириш кўзда тутилган.

2.3. Фермер хўжаликларига ер ажратиш ҳужжатларини расмийлаштириш (битта фермер хўжалиги мисолида)

Ер тузишдаги қонун ҳужжатларига асосан қайта ташкил этилаётган кишлоқ хўжалик корхонаси ер участкалари махсус комиссия томонидан ўтказилган танлов якунлари ва уларнинг фермер хўжаликлари ер майдонларидан оқилона фойдаланишгани, техник воситалари мавжудлиги ва фермер хўжалигининг молиявий аҳволини таҳлил қилиш натижалари, фермер хўжалигида меҳнатни ташкил қилиш аҳоли ўрганиб чиқилади. Ер бериш “Ер участкаларини фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага бериш тартиби тўғрисидаги Низом” га асосан қуйидаги тартибда амалга оширилади. Туман ҳокими қайта ташкил қилинаётган фермер хўжалик ерларини фермер хўжаликларига бериш бўйича қарор қабул қилади. Ҳокимнинг танлов ўтказиш бўйича қарори маҳаллий оммавий ахборот воситаларида эълон қилиниши керак. Танловда қатнашиш учун бирик-тирилаётган фермер хўжаликлари аризаси қабул қилинади. Бириктирили-ши мўлжалланаётган фермер хўжаликлари қайси бир фермер хўжалигига кўшилиши кўрсатилган аризани комиссияга тақдим қилади. Фермер хўжа-ликлари кўшилиши фермер хўжалиги бошлиғининг розилиги асосида амалга оширилади. Фуқоролар аризалари махсус дафтарда рўйхатдан ўтказилади. Туман ҳокими аризани комиссияга беради, комиссия фермер хўжалигига ер участкаси беришни кўриб чиқиб комиссия қарори протокол билан расмийлаштирилади ва туман ҳокимига тақдим қилинади. Туман ҳокими комиссия қарорини фермер хўжалигига ер участкаси бериш тўғрисида қарор чиқаради ва ушбу қарорни ҳамда танлов комиссияси иши натижаларини вилоят ҳокими бошчилик қиладиган ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқувчи вилоят комиссиясига тасдиқлаш учун

юборади. Вилоят ҳокими бошчилик қиладиган комиссия тақдим этилган ҳужжатларни кўриб чиқади ва туман ҳокимининг фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисидаги қарорни тасдиқлаш (рад этиш) ҳақида қарор қабул қилади. Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисида қарор қабул қилингандан сўнг ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати томонидан беш кун муддатда ер участкасини ижарага бериш бериш шартномаси тайёрланади. Шартнома туман ҳокими ва фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Шартномага унинг ажралмас қисми сифатида фермер хўжалиги ер участкасининг харитаси илова қилинади. Унда барча ҳолатлар тўлиқ кўрсатилади. Шартнома тузилгандан кейин беш кун муддатда ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати вакили чегарадош ерлар вакиллари иштирокида ижарага берилган ер участкаси чегарасини кўрсатади. Ерларни кўрсатиш далолатнома билан расмийлаштирилади. Унда фермер хўжаликлари ерлари таркибига кирадиган контурлар кўрсатилади, ижарага берилаётган ер участкаси чегаралари жойнинг қайси элементлари бўйлаб ўтиши ва бошқалар тавсифланади. Далолатнома ер ресурслари бўйича ва давлат кадастри туман хизмати вакили, чегарадош ер эгаликлари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари ҳамда фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Далолатнома икки нусхада тузилади, улардан биттаси туман ер ресурслари ва давлат кадастри хизматида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади. Ерларни ижарага беришни расмийлаштириш ишлари тугаллангач ер тузиш йиғмажилди тайёрланади. Унда қуйидаги ҳужжатлар мавжуд бўлади. Фуқоронинг аризаси, туман комиссияси ёки мазкур комиссия томонидан ўтказилган танлов якунлари тўғрисида практикал. Туман ва вилоят ҳокимининг фермер хўжалигига ер участкасини ижарага бериш шартномаси, фермер хўжалиги ер участкаси чегараларини кўрсатиш далолатномаси. Фермер хўжалиги ер участкасини ижарага беришни расмийлаштириш бўйича ер тузиш йиғмажилди 2 нусхада тайёрланади, биттаси ер ресурслари ва давлат кадастри туман хизматида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади.

январдаги “Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 22-сонли қарори талаблари асосида фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш ва тугатиш тартиблари тўғрисида қарорида қуйидагилар келтирилган: Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш босқичлари 2 босқичдан иборат эканлиги келтирилган ва унда:

I-босқич - ихтиёрийлик асосида фермер хўжалигининг ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш

II-босқич - фермер хўжалиги томонидан шартнома шартлари бузилишининг ҳамда хўжалик фаолияти самарасиз юритилиши аниқланган ҳолатлар асосида фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш.

Фермер хўжалигини ер майдонинидан фойдаланиш ҳолатини ўрганиб далолатнома тузишда аҳамият бериладиган ҳолатлар қуйидагилар:

а) ер майдонини ижарага олиш шартномаси шартлари қўпол равишда бузилганлиги, энг аввало, фермер хўжалигига ижарага берилган қишлоқ хўжалиги экин майдонларидан бошқа мақсадларда фойдаланилганда.

Ўзбекистон Республикаси “Ер кодекси”нинг 40, 90-моддаларида кўрсатиб ўтилган қонунбузилиш ҳолатларини ўз ичига олади.

б) фермер хўжалигини шакллантириш чоғида фермер хўжалиги ихтисослашуви бузилганда;

Яъни “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги Қонуннинг 16-моддаси талабларидан келиб чиқиб фермер хўжалигининг ҳуқуқлари белгиланган.

- берилган ер участкасида ўз уставида назарда тутилган ихтисослашувга ва ижарага олиш шартномасига мувофиқ фермер хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятини ташкил этиш;

- ихтисослашувни ҳисобга олган ҳолда ва тузилган контрактация шартномалари асосида қишлоқ хўжалик экинларини жойлаштиришни амалга ошириш ҳолатлари бузилганда.

в) ижарага берилган қишлоқ хўжалиги экин майдонларидан оқилона фойдаланмаслик, мунтазам (кетма-кет уч йил мобайнида) норматив кадастр баҳосидан паст ҳосил олинган ҳолатлар аниқланади.

Ихтиёрийлик асосида фермер хўжалигининг ер майдонини мақбуллаштириш схемаси

босқичлар	Тадбирлар	маъсуллар	муддати
1-босқич	Фермер хўжалиги раҳбари томонидан унга ижарага берилган ер майдонини камайтиришни назарда тутувчи ихтиёрийлик асосида мақбуллаштириш тўғрисида туман (шаҳар) ҳокимига ариза тақдим этиш	Фермер хўжалиги раҳбари	Қарор қабул қилинган кунда
2-босқич	Фермер хўжалиги раҳбарининг аризаси асосида хужжатларни тегишли хулоса олиш учун Комиссияга тақдим этиш	Туман (шаҳар) ҳокими	Ариза тақдим этилгандан сўнг уч кун муддатда
3-босқич	Комиссия тақдим этилган хужжатлар асосида фермер хўжалиги ер майдонини ихтиёрийлик асосида мақбуллаштириш масаласини кўриб чиқади ва тегишли хулоса чиқаради.	Ер майдонларини бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман комиссияси	Хужжатлар тақдим этилгандан сўнг бир ҳафта муддатда
4-босқич	Ижобий хулоса асосида фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисида қарор қабул қилинади	Туман (шаҳар) ҳокими	Ижобий хулоса тақдим қилингандан сўнг бир ҳафта муддатда
5-босқич	Туман (шаҳар) ҳокимининг фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисидаги қарорини ер майдонларини бериш (сотиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича вилоят (Қорқалпоғистон Республикаси) комиссиясига кўриб чиқиш учун юбориш	Ер майдонларини бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича вилоят (Қорқалпоғистон Республикаси) комиссияси	Қарор қабул қилингандан бошлаб уч кун муддатда
6-босқич	Туман (шаҳар) ҳокимининг фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисидаги қарорини кўриб чиқиш ва қабул қилинган қарорни тасдиқ-	Ер майдонларини бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш	Ўн кун муддатда

	лаш (рад этиш)	бўйича вилоят (Қорқалпоғистон Республикаси) комиссияси	
7-босқич	Туман (шаҳар) ҳокимининг фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисидаги қарори ер майдонларини бериш (сотиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича вилоят (Қорқалпоғистон Республикаси) комиссияси томонидан тасдиқланган тақдирда туман (шаҳар) ҳокими билан фермер хўжалиги ер майдонини узоқ муддатли ижарага бериш шартномасига ўзгартиришлар белгиланган тартибда расмийлаштиради Туман (шаҳар) ҳокимининг фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисидаги қарори ер майдонларини бериш (сотиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича вилоят (Қорқалпоғистон Республикаси) комиссияси томонидан рад этилган тақдирда туман (шаҳар) ҳокими фермер хўжалиги раҳбарининг ихтиёрийлик асосида мақбуллаштириш юзасидан берган аризасини рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади.	Туман (шаҳар) ҳокими	Қарор тасдиқланган сўнг бир ҳафта муддатда

Фермер хўжалиги томонидан шартнома шартлари бузилиши, шунингдек хўжалик фаолияти самарасиз юритилишининг аниқланган ҳолатлари асосида фермер хўжалиги ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш схемаси

босқичлар	Тадбирлар	маъсуллар	муддати
1-босқич	Фермер хўжалиги томонидан шартнома ва қонунчилик нормалари бузилиши, шунингдек хўжалик фаолиятининг самарасиз юритилиш ҳолатларини аниқлаш	Низомнинг 14-бандида кўрсатилган органлар	Иш режасига мувофиқ
2-босқич	Аниқланган бузилиш ҳолатлари юзасидан далолатнома тузилади, унга қонунчилик нормалари бузилиши ҳолатларини тасдиқловчи зарур ҳужжатлар ва материаллар илова қилинади ва мазкур Низомнинг 14-бандида кўрсатиб ўтилган органлар (ташкилотлар) вакиллари ва фермер хўжалиги раҳбари томонидан имзоланади.	Фермер хўжалиги раҳбари ва Низомнинг 14-бандида кўрсатилган органлар	Қонунчилик нормалари бузилиши аниқланган кунда
3-босқич	Далолатнома асосида мазкур Низомнинг 14-бандида кўрсатиб ўтилган органлар (ташкилотлар) тегишли тақдимномани туман фермерлари кенгаши билан келишилган далолатнома ҳамда зарур ҳужжатлар ва материаллар билан бирга туман (шаҳар) ҳокимига юборадилар	Низомнинг 14-бандида кўрсатилган органлар	Бир кун муддатда
4-босқич	Туман (шаҳар) ҳокими барча ҳужжатлар ва материалларни ер майдонларини бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман (шаҳар) комиссиясига тегишли хулоса олиш учун тақдим этади	Туман (шаҳар) ҳокими	Далолатнома киритилган кундан бошлаб уч кун муддатда

5-босқич	Комиссия тақдим этилган хужжат ва материаллар таҳлили асосида ер майдонини ижарага бериш шартномасининг бекор қилиш ёхуд ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисида хулоса тайёрлайди, уни туман фермерлари кенгаши билан келишилган далолатнома ва бошқа зарур хужжатлар билан бирга туман (шаҳар) ҳокимига юборади	Ер майдонларини бериш (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман (шаҳар) комиссияси	Хужжатлар тақдим этилгандан сўнг бир hafta муддатда
6-босқич	Туман (шаҳар) Комиссиясининг ер майдонини ижарага бериш шартномасини бекор қилиш ёхуд ер майдонини мақбуллаштириш тўғрисидаги хулосаси асосида қонун хужжатларида белгиланган тартибда Комиссиянинг хулосаси, далолатнома ва бошқа зарур хужжатлар ва материалларни илова қилган ҳолда фермер хўжалиги билан ер майдонини ижарага бериш шартномасини бекор қилиш ёхуд унинг ер майдонини мақбуллаштириш юзасидан фермер хўжалиги раҳбарига таклиф юборади	Туман (шаҳар) ҳокими	Хулоса тақдим этилгандан сўнг уч кун муддатда
7-босқич	Фермер хўжалиги раҳбари томонидан шартномани бекор қилиш таклифи қабул қилинган тқдирда туман (шаҳар) ҳокими фермер хўжалиги ер майдонини заҳирага олиб қўйиш ва уни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилади	Туман (шаҳар) ҳокими	Розилик олингандан сўнг уч кун муддатда
	Шартномани бекор қилиш тўғрисидаги таклиф фермер хўжалиги раҳбари томонидан рад этилганда ёки Ўзбекистон Республикаси Фуқоролик кодексининг 384-моддасида белгиланган муддатда жавоб олинмаган тақдирда	Туман (шаҳар) ҳокими	30 кунлик муддат тугагач

	туман (шаҳар) ҳокими қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Комиссиянинг ҳулосаси, далолатнома ва бошқа зарур ҳужжат ва материалларни илова қилган ҳолда фермер хўжалиги билан ер майдонини ижарага бериш шартномасини бекор қилиш юзасидан хўжалик судига даъво аризаси юборади.		
8-босқич	Ижара шартномасини бекор қилиш юзасидан даъво аризаси хўжалик суди томонидан рад этилган тақдирда туман (шаҳар) ҳокими мазкур Низомнинг 14-бандида кўрсатилган органлар (ташкилотлар) тақдимномасини рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади	Туман (шаҳар) ҳокими	Уч кун муддатда
	Даъво аризаси суд томонидан қониқтирилган тақдирда суд қарори қонуний кучна кирган кундан бошлаб туман (шаҳар) ҳокими фермер хўжалиги ер майдонини заҳирага олиб қўйиш ва уни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилади.	Туман (шаҳар) ҳокими	Бир ҳафта муддатда
9-босқич	Тугатилган фермер хўжалигининг ер майдони олиб қўйилади ва кейинчалик қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда бошқа талабгорга танлов асосида бериш	Ер майдонларини (реализация қилиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман (шаҳар) комиссияси	Туман (шаҳар) ҳокимининг қарори кучга кирган кунда

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАСИНИ ФЕРМЕР
ХЎЖАЛИКЛАРИГА АЙЛАНТИРИШДА ЕР УЧАСТКАСИНИ УЗОҚ
МУДДАТЛИ ИЖАРАГА БЕРИШ**

Ш А Р Т Н О М А С И

**Ушбу Шартнома намунаси Вазирлар Маҳкамасининг
2002 йил 5-январ №8-сонли қарори билан тасдиқланган.**

**Қишлоқ хўжалиги корхонасини фермер хўжаликларига
айлантиришда ер участкасини узоқ муддатли ижарага бериш**

Ш А Р Т Н О М А С И

2013 йил 8 март

65- сон

Кейинги ўринларда «Ижарага берувчи» деб аталадиган Қашқадарё вилояти Яккабоғ тумани ҳокимлиги номидан ҳоким Жўраев А бир томондан ва туман ҳокимининг 2013 йил «21» февралдаги №Ф/105-сонли қарори билан ташкил этилган, кейинги ўринларда «Ижарачи» деб аталадиган Шаҳоб Қосимов фермер хўжалиги бошлиғи Шаҳоб Қосимов иккинчи томондан ушбу Шартномани қуйидагилар тўғрисида туздилар.

I.Шартнома мавзуси

Ижарага берувчи Яккабоғ тумани Соҳибқирон номли массив ерларидаги 305 контурдаги 9,2 гектар ер участкасини 2013 йил «9» мартдан бошлаб 49 йил муддат билан узоқ муддатли ижарага беради. Ижарачи эса ижарага қабул қилиб олади.

Ер участкаси чегаралари ушбу Шартноманинг ажралмас қисми ҳисобланадиган илова қилинаётган фермер хўжалиги ерларининг тархида кўрсатилган.

2.Ер участкаси боғдорчиликка
(ихтисослашуви)

фермер хўжалигини юритиш учун узоқ муддатли ижарага берилмоқда.

3.Ер участкаси қуйидаги экин майдонларидан иборат:

боғзорлар 8,7 гектар
ариклар, зовурлар 0,1 гектар
бошқа ерлар 0,3
қурилишлар 0,1

4.Суғориладиган ерларнинг сифат бўйича ҳолати:

сув билан таъминланганлиги 100%
суғориб келинаётган муддати янгидан;
сув сингдирувчанлиги яхши;

эрозияга учраганлик даражаси кам;
тошлоқлилик даражаси йўқ;
шўрланганлик даражаси кам шўрланган;
сизот сувларининг жойлашиш чуқурлиги 3-5 м;
тупроқнинг балл-бонитети 52;

5. Ер участкасини фойдаланилганлик даражаси ; яхши

6. Сервитутлар келишилган

II. Ижара ҳақини тўлаш

7. Ер учун ижара ҳақи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қишлоқ хўжалиги ерлари учун тасдиқланган муддатлар ва ставкалар бўйича ягона ер солиғи тарзида туман бюджетига тўланади.

8. Ижара ҳақининг ўз вақтида тўланмаганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда пеня ундирилади.

III. Ижарага берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

9. Ижарага берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:
ушбу Шартномани ўзгартиришни ёки Шартнома шартлари Ижарачи томонидан бузилган тақдирда уни бекор қилишни белгиланган тартибда талаб қилиш;

ер участкасини қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ва тартибда харажатларни ва етказилган заррани (шу жумладан бой берилган фойдани) тўлиқ қоплаш шарти билан давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиш;

ер участкасидан фойдаланилганлик даражасини ва сервитутларни аниқлаш.

10. Ижарага берувчи қуйидагиларга мажбур:

ижарага олинган ер участкасини ушбу Шартномада белгиланган муддатларда натура ҳолида (ўз жойида) берилишини таъминлаш;

қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларни суғориш учун ажратилган лимитларга мувофиқ сув берилишини таъминлаш;

Ижарачининг қонун ҳужжатларида белгиланган ҳуқуқларга риоя

қилиш.

IV. Ижарачининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

11. Ижарачи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ер участкасида белгиланган мақсадда ва фермер хўжалиги уставига мувофиқ мустақил равишда хўжалик юритиш;

экилган ва ўтказилган қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларга, етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига ҳамда уларни сотишдан олинган даромадларга эгалик қилиш;

ер участкасидаги кенг тарқалган фойдали қазилмалар, ўрмонзорлар, сув объектларидан хўжалик эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда фойдаланиш, шунингдек ерларнинг бошқа фойдали хоссаларидан фойдаланиш;

ерларни суғориш, захини қочириш, агротехника ва бошқа мелиоратив ишларни амалга ошириш;

қишлоқ хўжалиги экинларини , ўсимликларни суғориш ва бошқа мақсадлар учун суғориш манбаларидан лимитларгм мувофиқ сув олиш;

Ижарага берувчи билан келишилган ҳолда, белгиланган тартибда ишлаб чиқариш мақсадидаги ҳамда бошқа иморат ва иншоотлар қуриш. Уларни қайта қуриш ва бузишни ер участкасининг белгиланган мақсадидаги ҳамда лойиҳа ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириш;

Ер участкаси олиб қўйилганда ўзига етказилган зарарни (шу жумладан бой берилган фойдани) ёки ер участкасидан ихтиёрий равишда воз кечилганда харажатларни ундириб олиш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эгадир.

12. Ижарачи қуйидагиларга мажбур:

ихтисослашувни 10 йил мобайнида сақлаш;

давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган маҳсулотлар етиштиришни (ихтисосликни ҳисобга олгин ҳолда) ташкил этиш;

ерлардан белгиланган мақсадда оқилона фойдаланиш, тупроқ

унумдорлигини ошириш, ишлаб чиқаришнинг табиатни муҳофаза қилиш технологияларини қўллаш, ўз хўжалик фаолияти натижасида ҳудудда экологик вазиятнинг ёмонлашишига йўл қўймаслик;

ишлаб турган ирригация ва мелиорация тармоқлари, муҳандислик коммуникацияларининг соз ҳолатда бўлишини таъминлаш;

ерларни муҳофаза қилиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексида назарда тутилган тадбирлар комплексини амалга ошириш;

ер учун ижара ҳақини ўз вақтида тўлаш;

бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларининг ҳуқуқларини бузмаслик;

ердан фойдаланиш бўйича белгиланган маълумотларни маҳаллий давлат ҳокимияти органларига ўз вақтида тақдим этиш;

бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларига етказилган зарарни белгиланган тартибда тўлаш;

ўз зиммасига тўғри келадиган кредиторлик қарз улушининг тузилган шартномада белгиланган муддатларда тўланишини таъминлаш;

қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини (беш йил мобайнида ўртача ҳисобда) ернинг нормативдаги кадастр баҳосидан кам бўлмаслигини таъминлаш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган боша мажбуриятларга ҳам эга.

V. Ер участкаси ижара шартномасини ўзгартириш ва бекор қилиш

13. Ушбу Шартнома томонларнинг келишувига биноан, томонларнинг келишувига эришилмаган тақдирда суд томонидан ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин.

14. Ушбу Шартнома қуйидаги ҳолларда бекор қилиниши мумкин:

фермер хўжалиги тугатилган тақдирда;

агар хўжалик фаолиятини давом эттиришни хоҳловчи бирорта ҳам

хўжалик аъзоси ёки меъросхўр қолмаса;

ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий равишда воз кечилганда

ер участкаси ижарага берилган муддат тугаганда ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тиклаш имконияти бўлмаганда;

ердан белгиланган мақсадда, оқилона фойдаланилмаганда, нормативдаги кадастр баҳосидан мунтазам равишда (уч йил мобайнида) паст ҳосил олинганда;

ерларнинг экологик ҳолати ижарачининг айбига кўра ёмонлашганда;

ер участкаси белгиланган тартибда олиб қўйилганда;

ижара ҳақи мунтазам равишда белгиланган муддатларда тўланмаганда;

агар фермер хўжалиги ер участкасини олган вақтдан бошлаб бир йил мобайнида ишлаб чиқариш- хўжалик фаолиятига киришмаса;

фермер хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта қўпол равишда бузилганда;

ушбу Шартнома шартлари бузилганда;

амалдаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шартлар бўйича.

VI.Томонларнинг жавобгарлиги

15. Томонлардан бири ушбу Шартнома шартларини бажармаганда ёки қонунчиликни мунтазам равишда бузганда иккинчи томон ушбу Шартноманинг белгиланган тартибда бекор қилинишини талаб этиш ҳуқуқига эга.

16. Бартараф этилиши мумкин бўлган ҳар қандай бузилиш Шартноманинг бекор қилинишига сабаб бўлмайди.

17. Томонлардан бири Шартномани бекор қилиш истаги тўғрисида иккинчи томонни Шартноманинг бекор қилиниш сабабларини асослаган ҳолда уч ой олдин ёзма равишда хабардор қилади.

VII. Низоларни ҳал қилиш

18. Ушбу Шартномадан фойдаланиш жараёнида пайдо бўладиган низолар қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳал этилади.

19. Ушбу Шартнома Ижарага берувчи томонидан муддатидан олдин бекор қилинганда Ижарачи Ижарага берувчининг қароридан норози бўлган тақдирда ушбу қарор юзасидан судга шикоят қилишга ҳақлидир.

VIII.Шартноманинг алоҳида шартлари

20. Ушбу Шартнома уч нусхада тузилади, улардан биттаси туман ҳокимлигида, иккинчиси – фермер хўжалигида, учинчиси – туман ер ресурслари хизматида сақланади.

Томонларнинг юридик манзиллари:

Ижарага берувчи:
Яккабоғ тумани ҳокими

Ижарачи:
Шаҳоб Қосимов
фермер хўжалиги

Томонларнинг имзолари:

Ижарага берувчи- Яккабоғ
тумани ҳокими

Ижарачи-Шаҳоб Қосимов
фермер хўжалиги бошлиғи

А. Жўраев

ИМЗО ўрни

имзо ўрни

«Шахоб Қосимов» фермер хўжалиги ер участкаси чегаралари

ТАРХИ

Чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар

А дан Б гача _____

Б дан В гача _____

В дан Г гача _____

Микёс 1:10 000

Ижарачи

Фермер хўжалиги раҳбари

Шахоб Қосимов

(имзо)

(исми, шарифи)

М.Ў

Туман ер ресурслари хизмати раҳбари

(имзо)

М.Ў

Ижарага берувчи

Яккабоғ

тумани ҳокими

А.Жўраев

(исми, шарифи)

М.Ў

Н.Мейлиев

(исми, шарифи)

«Шаҳоб Қосимов» фермер хўжалигига ажратилган ер майдонларини
жойида кўрсатиш
ДАЛОЛАТНОМАСИ

2013_ йил «_10_» март_ _20_ сонли

Яккабоғ ш.
(тузилган жой)

Мен Туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими бошлиғи Н.Мейлиев
(далолатнома тузувчининг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи, лавозими)

Яккабоғ тумани хокимининг 2013 й. «21» февраль Ф-105- сонли қарорига асосан Соҳибқирон массиви ҳудудида жойлашган Шаҳоб Қосимов фермер хўжалигига ажратилган жами 9,2 гектар;

Шундан ер турлари бўйича:

Номи	Контур т/р	Майдони, га
боғзорлар	305	8,7
Сув остидаги ерлар		0,1
Бошқа ерлар		0,3
қурилишлар		0,1

Ер майдонларини жойида фермер хўжалиги бошлиғи Ш.Қосимов иштирокида ўлчаб кўрсатдим. Ер майдонини ўлчаб кўрсатишда қўшни чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар вакилларида Султонов Ф. Сувбулоқ ҚФЙ раиси, Бердимуродова М. фермер хўжалиги бошлиғи К.Толиповлар иштирок этишди.

Фермер хўжалигига ажратилган ер майдони қуйидаги чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар ва ер элементлари билан чегараланади ариқлар, фермер хўжаликлари ва қўшни массивлар

Ажратилган ер майдонининг жанубий ва шарқий томонига чегара белгилари қўйилди ва ушбу қўйилган белгиларни ўз ҳолатида сақлаш мажбурияти фермер хўжалиги раҳбарига юклатилади.

Ажратилган ер майдонини ўлчаб кўрсатди: Мейлиев Н
(имзо, фамилияси, исми, отасининг исми)

Ажратилган ер майдонини қабул қилди: Ш.Қосимов
(фермер хўжалигининг номи
ва вакилнинг фамилияси,
исми, лавозими)

Чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларнинг вакиллари:

1. Сувбулоқ ҚФЙ раиси Султонов Ф
2. Бердимуродова Ч фермер хўжалиги

2.4. Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари

Хаёт фаолияти хавфсизлигининг назарий асослари

Фаолият ва меҳнатнинг шакллари хилма хилдир. Улар турмушда, жамиятда, маданиятда, ишлаб чиқаришда, илмда ва бошқа хаёт соҳаларида кечадиган амалий, ақлий ва маънавий жараёнларни ўз ичига олади. Фаолият жараёнининг моделини умумий ҳолда иккита элементдан ташкил топган деб қараш мумкин, яъни бир-бири билан тўғри ва қайтма алоқада бўладиган инсон ва муҳит элементларидир.

Кўнгилсиз оқибатларни келтириб чиқарувчи ҳодиса, таъсир ва бошқа жараёнлар хавфлар деб аталади. Хавфлар яширин (потенциал) ва реал турларга ажратилади. Хавфлар учун қуйидаги белгилар характерлидир: хаётга таҳлика, соғлиқка зарар, инсон аъзолари ишлашининг қийинлашишидир.

Тажриба шуни кўрсатади, ҳар қандай фаолият потенциал хавфлидир. Бу тасдиқланиш аксиомал характерга эгадир ва бир вақтнинг ўзида тан олинадики, хавф (таваккал) даражасини бошқарса бўлади, яъни камайтирса бўлади. Бу тасдиқланиш эса маъқул бўлган таваккал концепциясига олиб келади. У абсолют хавфсизликга эришиб бўлмаслигини тушунишга асосланади. Хавфсизлик - бу фаолиятнинг ҳолати бўлиб, маълум эҳтимоликда хавфларнинг келиб чиқишини бартараф қилишдир. Хавфсизлик - бу инсонлар олдида қўйилган мақсаддир. Хаёт фаолияти хавфсизлиги эса мақсадга эришишнинг восита, йўл ва усулларидир. “Хаёт-фаолият хавфсизлиги” - хавфлар ва улардан ҳимояланишни ўрганади. Уни ўрганишнинг предмети - фаолият (меҳнат)нинг бир томонидир, айнан хавфлар улардан ҳимояланиш мақсадида.

Одамзот ҳар доим ўзининг хавфсизлигини таъминлашга интилади. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши билан бу масалалар махсус билимларни талаб қилади. Бизнинг давримизда хавфсизлик муаммолари янада кескинлашди. Мамлакат ва жамият бахтсиз ҳодисалар, ёнғинлар, авариялар ва талофатлардан улкан зарар кўриб келмоқда. Шунинг учун хавфлардан ҳимояланиш масалаларида одамларни тарбиялаш муҳим

аҳамият кашф этади. Бизнинг жамиятимизни барқарорлаштиришда Хаёт фаолияти хавфсизлиги муҳим ижтимоий рол ўйнайди ва халқ фаолияти хавфсизлиги даражасини оширишда улкан ҳисса қўшади.

Меҳнат муҳофазаси.

Маъмурий биноларда ҳам кўплаб ишчи ходимлар фаолият олиб борадилар. Бунда уларга биноларда зарарли ва захарли омиллар хавф туғдириши эҳтимолдан ҳоли эмас. Бошқарув биноларида асосан ишчи ходимларга асосан қуйидаги сабаблар хавф туғдириши ва уларнинг соғлигига ҳамда ишнинг сифатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Булар ишлаб чиқариш хонасида ёритилмаганликнинг етишмаслиги, шовқин, товуш таъсирининг кўплиги, хаво алмаштириш қурилмаларининг тўлиқ ишламаслиги, захарли ва зарарли моддалар билан ишлашда хавфсизлик талабларига риоя қилмаслиги ва бошқалар.

Ташқи муҳитнинг метеорологик шароитлари тушунчасига инсон организмида иссиқлик алмашинуви жараёнига таъсир қилувчи физик омиллари киради. Булар қуйидагилардир: атмосфера босими, хаво температураси (ҳарорати), хавонинг ҳаракат тезлиги, нисбий намлик ва иссиқлик нурланишидир. Микроиқлим кўрсаткичлари таъсири остида юзага келадиган организмнинг жадал исиши ёки совуб кетиши унда ҳар хил касалланишлар келтириб чиқаради, иш сифати ва унумдорлигини пасайтиради, фалокат ва жароҳатланишлар юз беришига ҳамда бошқа кўнгилсиз оқибатлар сабабчиси бўлади.

Бошқарув хоналаридаги хавонинг ҳарорати, атмосфера босими белгиланган нормада бўлиши талаб этилади. Кўрсаткичларининг инсон организмига таъсирини комплекс ўрганиш, уларни меъёрлаш, ўлчаш ва ҳисоблашдан олдин, кўрсаткичларни алоҳида, физик моҳиятини тушуниб, чуқур ўрганиш катта аҳамиятга эга. Масалан, инсон организми 550....950 мм.сим.уст.га тенг бўлган босимларда салбий ўзгаришларсиз фаолият кўрсатади. Организмга босимнинг вақт бирлиги ичида кескин тез ўзгариши салбий таъсир қилади. Инсон ўпкасидаги альвеоляр хавода кислород 14,5

% дан ошмаслиги, сув буғларининг мавжудлиги кислород-нинг парциал босимининг янада кескин пасайишига ва „кислород очлиги” касаллигининг тез авж олишига олиб келади. Хавонинг ҳаракат тезлиги 0,1 м/с кичик бўлса, уни инсон худди тинч турган хаво шароити деб қабул қилади, 1 м/с ошқин тезлик эса инсонга салбий таъсир қила бошлайди.

Инсон атроф - муҳитдан оладиган маълумотнинг (информациянинг) деярли 95 % кўзи орқали олади. Қолган 5 % ҳид билишга, эшитишга ва интуицияга тўғри келади. Демак, инсон кўзи фақат ёритилганлик туфайлигина кўришини ҳисобга олсак, ёритилганликнинг ишлаб чиқаришда ва умуман ҳаётда жуда катта аҳамиятга эга эканлиги тўғрисидаги тасаввурга эга бўламиз. Ёруғлик нури ва ёритилганлик инсон соғлиги ва унинг организмиде кечаётган физиологик жараёнлар учун ҳам катта аҳамиятга эга

Ишловчиларнинг иш унумдорлигини ва иш сифатини кўтаришда ҳамда меҳнат шароитларини яхшилашда ишлаб чиқариш хоналарини ва иш ўринларини ёритиш муҳим роль ўйнайди. Ёритилганлик меъёрий талаблар даражасида бўлган ҳолатларда жароҳатланишнинг келиб чиқиш потенциал хавфи анча камаяди.

Шовқин таъсири остида инсон соғлиги ёмонлашади, унинг ижтимоий ва касбий ўсишига салбий таъсир қилади, ёш авлоднинг ўсиш кўрсаткичларининг пасайишига олиб келади. Шовқин таъсири остида иқтисодий кўрсаткичлар ҳам пасаяди: масалан, иш унумдорлиги 10...12% пасаяди. Шу сабабли шовқинга қарши кураш ишлаб чиқаришдаги ва турмушдаги муҳим вазифага айланди.

Маъмурий бинолар ишчиларга таъсир кўрсатадиган яна бир манбаа бу титрашдир. Унинг таъсирини камайтириш учун бир қатор тадбирлар қилинади, булар, титраш юзага келадиган машиналарда ишлашга ишчиларни 18 ёшдан кейин қўйиш; хона хавоси температурасига чеклашлар қўйиш (16 °C кам бўлмаслиги керак); ташқарида совуқ шароитларда ишлаганда махсус исиниш уйчаларини ташкил қилиш (уйчада ҳарорат 22 °C бўлиши керак); ҳар бир соат ишдан кейин 10...15

минут танаффус қилиш; титровчи асбоблар билан ишлаш вақтига чегара қўйиш; шахсий ҳимоя воситаларидан фойдаланиш ва ҳ.к. киради.

Маъмурий бошқарув хоналарида қўплаб электр воситаларидан фойдаланилади. Бунда инсонларга электр токи бевосита таъсир қилиши мумкин. Электр токидан ҳимояланиш усуллари ва воситалари кучланишга, ток тури ва частотасига, таъминлаш манбаи нейтралли режимига, ташқи муҳит шароитларига, электр қурилманинг вазифасига, инсонни ток уриш ҳолатига ва бошқаларга қараб амалга оширилади. Электр токидан ҳимояланишнинг қуйидаги техник усул ва воситалари алоҳида ёки бир нечтаси биргаликда қўлланилади: Булар, ток ўтказувчи қисмларни диэлектрик материаллар билан қоплаш, яъни изоляциялаш, кучланиш остидаги ўтказгичларни яқинига бориб бўлмайдиган қилиб жойлаштириш, тўсиқлар билан электр ускуналарини тўсиш, блокировка қурилмаларини қўллаш, кичик кучланишларни қўллаш, иш ўрнини изоляциялаш, электр қурилмаларини ноллаш, электр қурилмаларини ерга улаш, электр тармоғини қисмларга ажратиш, электр потенциалларини тенглаштириш, автоматик ажраткичларни қўллаш ва бошқалар.

Биринчи тиббий ёрдам.

Маъмурий биноларда ишчи ходимлар бир қатор ишларни бажараётганда турли хил тан жароҳати олишлари мумкин. Бунда ишчилар синиш, лат ёйиш, электр зарбасидан жароҳатланиш, қуйиш кабилар билан жароҳатланади. Уларга жойнинг ўзида биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш талаб этилади.

Инсон организмида суякларнинг синиши ёки чиқишини шу жойнинг шишиб кетиши, одатий бўлмаган қийшайиш ва оғриқ туфайли аниқлаш мумкин. Бундай пайтда биринчи вазифа шикастланган бўғинларни қўзгалмайдиган тинч ҳолатини сақлаш керак. Лат еган жойни яхлатиш зарур. Бу тадбир оғриқни қолдириш билан биргаликда зарар етмаган жойларга ҳам путур етказмасликни таъминлайди ва шу ўринда беморни касалхонага олиб боришда ёрдам беради. Бундай ҳолатни сақлаш синган

ёки чиққан жойга фанер, картон шиналар қўйиш ёрдамида таъминлаш мумкин. Шиналарни қўйиш ва уни боғлаш вақтида имкон қадар лат еган жойни аввалги ҳолатини ўзгартирмасликка ҳаракат қилиш керак.

Бошни лат ейиши натижасида мия чайқалиши бош суягининг синиши каби бахтсиз ҳодислар кузатилади. Мия чайқалиши ҳолларида кўпинча бош оғриги, нафас сиқилиши ва кўнгил айнаши ҳолатлари ҳам учрайди. Бош суякнинг синганини қулоқлар ва оғиздан қон кетиши орқали билиш мумкин. Бу ҳолларда жабрланувчи хушсиз ҳолатда бўлади. Врачнинг келишига қадар лат еган жойга музни қўйиб совуқ ҳолатда ушлаш керак.

Кўрак қафасининг лат ейиши кўча-транспорт ҳалокатлари натижасида тўғридан-тўғри урилиш, ҳар хил нурашлар, баландликдан йиқилиш натижасида содир бўлади. Кўрак қафаси шикастланганда биринчи ёрдам сифатида оғриқни қолдирувчи дорилар ва антибиотиклар берилади. Қонталаш ва оғриқни камайтириш мақсадида совуқ (музли пуфак) ва лат еган жойга хлорэтил қўйилади. Юмшоқ тўқималарга қўйилган қоннинг тезроқ сўрилиши учун махсус иситгич, ярим спиртли иситувчи компресслар ва физио муолажалар қўлланилади

Бармоқларнинг синиши ҳолларида биринчи ёрдам шинага панжалар қаттиқ боғланади, шуни эътиборга олиш керакки бармоқлар озгина эгилган ҳоллатда бўлиши мато (рўмол) билан осиб қўйилади.

Умurtқа поғонасининг синиши йиқилиш, том босиб қолиш ҳолати ва қаттиқ зарба орқали бўлади. Умurtқа синишининг асосий белгиси бирданига умurtқада пайдо бўлган қаттиқ оғриқдир. Бемор белини буколмай қолади ва томондан томонга ағдарила олмайди.

Орқа мия зарар кўрмаслиги учун бу ҳолларда беморни касалхонага олиб бориш вақтида уни кўтармасдан остига тахта киритилади. Агар мушкул бўлмаса беморни юз тубан қилиб ағдарилади. Шуни эътиборга олиш керакки бемор ағдарилган пайтда унинг бадани қийшаймаслиги керак.

Электр токидан шикастланган киши организмида тананинг айрим жойларида умумий ёки маҳаллий ўзгаришлар юз беради: тери куйиши, юмшоқ тўқималарнинг куйиши, асаб тизимини ишан чиқиши, нафас олишнинг тўхтаб қолиши ва ш. ў. кабилар.

Электр токи урган кишини зудлик билан ток таъсиридан қутқарилади. Бунинг учун ток манбаадан ўчирилади, ёки шикастланган кишини ток ўтаётган симдан ажратиб олинади.

Ток таъсиридан қутқарилган киши хушида бўлса текис жойга ётқизилиб тоза хаво билан таъминлаш керак. Агар ток урган киши беҳуш бўлса зудлик билан сунъий нафас олдирилади ва юраги массаж қилинади. Сунъий нафас олдирилаётганда шикастланган кишини зах ерга, бетон полга ётқизиб бўлмайди. Биринчи ёрдам кўрсатаётган киши тез ва пухта ҳаракат қилиши керак.

Куйишлар шикастланишлар ичида энг кўп тарқалган. Бу каби куйишлар тўқималарга юқори ҳарорат таъсир этганда рўй беради.

Куйишда биринчи тиббий ёрдам кўрсатишда беморни шифохонага юборишдан аввал, унинг ҳаётига хавф солувчи патологик ҳолатларни билиш (куйиш натижасида шок ҳолати, нафас органларининг шикастланиши, ёнувчи захарли моддалар билан захарланишлар, механик шикастланиш ҳаёт фаолиятининг бузилиши) ва агар лозим бўлса реанимация ва даво тадбирларини қўллаш (юракни ёпиқ массаж қилиш, сунъий нафас олдириш) лозим. Куйган жойга бирор бир дори-дармонларни қўйиш рухсат этилмайди, айниқса, мазъ ва ёғсимон моддалар суртиш асло мумкин эмас.

Беморни шифохонага олиб бориш бир мунча кўпроқ вақтни талаб этса унга оғрик қолдирадиган дорилар (примедол, аминалон, морфин эритмалари, анальгин ва димедрол) берилади. Иложи бўлса буларни венага юбориш керак, чунки шок ҳолати содир бўлганда бу моддаларнинг тери остидан ва мушакдан сўрилиши секин ўтади. Шу билан бирга беморга

иссиқ чой ва кофе, озроқ миқдорда алкоголь ичириш ҳамда ишқорли минерал сув (500-1000 мл) суюқликларини бериш зарур.

Невилир ишларида техника хавфсизлиги

Бу ишларни олиб бориш учун кўп ҳолларда темир ва автомобиль йўллари ёки (бўйи) режалаштирилади. Бу ҳолларда ўтувчи транспортдан жароҳатланиш хавфи туғилади. Агар ишлар темир йўл чегарасида олиб борилса бу вазирлик ва темир йўл маҳаллий раҳбарияти инструкцияларини бажарилиши талаб қилинади.

Иш раҳбари поездлар ўтиш жадвали билан танишиши керак. Ишдан олдин бригаданинг ҳамма аъзолари инструктаждан ўтиши керак. Ишчилар киядиган кийимлар огоҳлантрувчи қизғиш-сарик, рангда бўлиши керак.

Автомобил йўлларида иш олиб борилганида йўлнинг транспорт катновчи қисмида узоқ муддат турмаслик керак. Қўл асбобларини фақат йул четларига қўйиб туришга рухсат берилади. Йўлда қатнаганда (юрганда) автотранспортга қарама-қарши юриши керак.

Йул устида иш олиб борганда иш жойидан ҳар томондан 120-180 м. масофада огоҳлантрувчи белги “Бошқа турдаги хавфлар қўйилади; иш жойининг атрофида кизил рангдаги атрофини ўраб ўтувчи ҳимоя мосламаси қўйилади. Йўлларнинг ҳар иккала турида ҳам кучли шамол, туман ва ёмғирда, яшин хавфида, йўл музлаганда ишлаш таъқиқланади.

Ишга қабул қилиш даврида кўзи ва кулоғи ожиз кишиларни, хушидан кетиб қолувчиларни йўлларда ишлашга рухсат берилмайди.

III БОБ
ЛОЙИХАНИ ИҚТИСОДИЙ ВА ЭКОЛОГИК АСОСЛАШ

3.1. Фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори ва қийматини аниқлаш

Массив ҳудудида жойлашган фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш натижасида фермер хўжаликларида қишлоқ хўжалик экинларидан олинадиган ялпи маҳсулотлар ҳисоби қуйидаги жадвалда келтирилган.

21-жадвал

Массив ҳудудида етиштириладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари

Т.р	Қишлоқ хўжалик экин ва ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлик ц/га	Ялпи ҳосил, тонна
1	Пахта	804,1	25	2010,2
2	Бугдой: шу жумладан			
	дони	561	37	2075,7
	сомони		37	2075,7
3	Сабзавот	39,6	200	792
4	Полиз	15,6	300	468
5	Картошка	19	210	395
6	Беда			
	1-йил экилгани	20	55	110
	Ўтган йилларда экилгани	40,4	100	404
7	Маккажўхори дони	30,5	60	183
	пояси		250	762,5
8	мева	12,3	60	73,6
9	узум	16,4	70	114,8
	жами	1530,1		

Лойиҳада 3 та чорвачилик йўналишидаги фермер хўжалигини жойлаштирдик. Унга 126,1 га ер бириктирилди, шундан 120,5 гектари ҳайдалма ерлардир. Ҳар бир чорва моли учун 0,35 гектардан суғориладиган ҳайдалма ер майдони ажратилди. Фермер хўжалигида 344

бош қорамол мавжуд. Мана шу чорвачилик фермер хўжалигида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори қуйидаги жадвалда келтирилган.

22-жадвал

Чорвачилик фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар
миқдори

Т.р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	миқдори
1	Қорамоллар сони	бош	344
	1 бош қорамол ҳисобига		
	етиштириладиган гўшт	кг	55
	Жами етиштириладиган гўшт	тонна	18,9
2	Соғин сигирлар сони	бош	131
	Бир сигирдан йил давомида		
	соғиб олинадиган сут	кг	1300
	Жами етиштириладиган сут	тонна	170,6
3	Жами етиштириладиган пилла	тонна	17,3
	Бир қути ипак қуртидан		
	олинадиган пилла	кг	50

Массивда мавжуд 70,8 гектар тутзордан 51,9 гектари фермер хўжаликларига бириктирилган, қолган майдонлар қишлоқлар ёнида жойлашган ва улар деҳқон хўжаликларига бириктириб берилган. Етиштирилган барг ҳисобига 17,3 тонна пилла етиштирилади. Массивда 288 қути ипак қурти боқилади ва ҳар бир қути қуртдан 60 кг дан пилла олинади.

Юқоридаги келтирилган жадваллардаги маълумотлардан кўринадикки массивнинг ўртача тупроқ балл бонитети 50 баллни ташкил қилганлигини ҳисобга олган ҳолда экинлардан олинадиган ҳосилдорликда бу ҳисобга олинди.

Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш натижасида олинадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг миқдори, уларнинг харид нархларига кўпайтириш

орқали аниқланади. Ҳисоб китоблар натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган.

23-жадвал

Дехқончилик ва чорвачилик маҳсулотларининг харид нархлари бўйича қиймати

Т. р	Маҳсулот номи	Микдори тонна	1 тонна маҳсулот нархи, минг сўм	Умумий қиймати Минг сўм
1	Пахта	2010,2	800	1608160
2	Буғдой дони	2075,7	300	622710
3	Сабзавот	792	500	396000
4	Полиз	468	400	187200
5	Картошка	395	500	197500
6	Мева	73,6	500	36800
7	Узум	114,8	500	57400
	Дехқончилик бўйича жами			3105770
7	Гўшт	18,9	9000	170100
8	Сут	170,6	1000	170600
9	Пилла	17,3	5000	86500
	Чорвачилик бўйича жами			427200
	Массив бўйича ҳаммаси			3532970

23- жадвал натижалари бўйича массивда етиштириладиган қишлоқ хўжалик ва чорвачилик маҳсулотларининг умумий қиймати 3532970 минг сўмни ташкил қилди.

3.2. Фермер хўжаликлари ер майдонини оптималлаштириш билан боғлиқ капитал ва йиллик харажатлар миқдорини аниқлаш

Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш билан боғлиқ лойиҳани амалга оширишда капитал ва йиллик харажатлар сарфланади. Капитал харажатларга ирригация ва мелиорация ва йўл тармоқларини қуриш, ихота дарахтларини барпо қилиш

билан боғлиқ харажатлар киради.

Йиллик харажатларга қишлоқ хўжалик машиналарининг далаларда ишлаш (қишлоқ хўжалик ер турларига ишлов бериш ва бошқалар) жараёнида бефойда юриш билан боғлиқ харажатлар, уларнинг трактор ва агрегатларни айлантриб олишда айланиш жойларида ўсимликлар кўрадиган зарар ва бошқалар киради.

Капитал харажатларни ҳисоблаш бўйича олинган натижалар 24-жадвалда келтирилган.

24-жадвал

Капитал харажатлар хажми

Т.р	Харажат турлари	Ўлчов бирлиги	миқдори	Ўлчов бирлиги қиймати минг сўм	Умумий қиймати минг сўм
1	Суғориш тармоқларини қайта таъмирлаш	км	4,0	5000	20000
2	Дала йўллари қуриш	км	8,4	200	1680
3	Йўл ва ариқлар бўйига ихота дарахтларини барпо қилиш	га	3,5	5000	17500
	Зовурларни тозалаш	км	7,5	10000	75000
4	Бошқа харажатлар				34250
	жами				148430

Массив худудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини омақбуллаштириш йиллик харажатлар миқдорини амортизация ажратимаси ва эксплуатация харажатлари орқали ҳисоблаб чиқамиз.

Йиллик ишлаб чиқариш харажатлари қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$\dot{Y}_x = A + \text{Э}$$

Бу ерда: A -амортизация ажратмаси, Э -эксплуатация харажатлари.

Амортизация ажратмаси капитал харажатлардан 3 % ва эксплуатация харажатлари капитал харажатлардан 5 % миқдорида олинади.

Лойиҳа бўйича амортизация ажратмасим 4452,9 минг сўм, эксплуатация харажатлари 7421,5 минг сўмни ташкил қилмоқда.

Йиллик харажатлар: $Й = 4452,9 + 7421,5 = 11874,4$ минг сўм

Ишлаб чиқариш харажатларини аниқлаганимиздан сўнг келтирилган харажатларни аниқлаймиз. Келтирилган харажатлар қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$П_i = C_i + K_i \times E_n$$

Бу ерда: $П_i$ - келтирилган харажатлар, C_i - йиллик ишлаб чиқариш харажатлари, K_i - капитал харажатлар, E_n - капитал харажатлар самарадорлиги коэффиценти.

$$П_1 = 11874,4 + 148430 \times 0,15 = 34138,9 \text{ минг сўм}$$

Келтирилган харажатлар 34138,9 минг сўмни ташкил қилади.

3.3. Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш

Соф даромад етиштирилган ялпи маҳсулот қиймати билан уни етиштириш учун сарфланадиган харажатлар айирмаси орқали қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$СД = ЯМК - X$$

Бу ерда: ЯМК – ялпи маҳсулот қиймати, минг сўм; X - харажатлар (бу кўрсаткич технологик харажатлар ёрдамида аниқланади) бизнинг мисолимизда ЯМК қийматидан 80 % олинган, $X = ЯМК \times 80 / 100$ минг сўм.

$$X = ЯМК \times 73 / 100 = 3532970 \times 73 / 100 = 2720400 \text{ минг сўм}$$

$$СД = 3532970 - 2720400 = 812570 \text{ минг сўм}$$

Ишлаб чиқариш самарадорлиги соф даромад қийматини уни ҳосил қилиш учун сарфланган харажатларга нисбати орқали фоизларда аниқланади.

$$P = СД \times 100 / X = 812570 \times 100 / 2720400 = 29,9 \%$$

Капитал харажатларни қопланиш муддати келажакда лойиҳани амалга ошириш учун тадбирларга сарфланиши кўзда тутилаётган капитал харажатлар миқдорини қўшимча олинаётган соф даромад қийматига бўлиш орқали аниқланади. Қўшимча соф даромад лойиҳавий соф даромаднинг ер тузиш йилидаги соф даромадни айирмаси билан топилади.

$$\Delta \text{СД} = \text{СД}_{\text{лойиха}} - \text{СД}_{\text{ер тузиш}} = 812570 - 609340 = 203230 \text{ минг сўм}$$

$$T = K / \Delta \text{СД}$$

Бу ерда: Т- капитал харажатларнинг копланиш муддати, йил; К-капитал харажатлар, ΔСД – соф даромаднинг ўсиши. $T = 203230 / 148430 = 1$ йил

Лойиха учун қилинган капитал харажатлар 1 йилда қопланади.

25-жадвал

Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари

Т.р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	миқдори		Фарқи + -
			Ер тузиш йилида	Лойиҳа бўйича	
1	Умумий ер майдони	га	1674,4	1674,4	-
2	Ердан фойдаланиш коэффициенти	ЕФК	0,96	0,96	-
3	Қишлоқ хўжалик ерлари	га	1613,6	1613,6	-
	шу жумладан: боғлар	га	12,3	12,3	-
	узумзорлар	га	16,4	16,4	-
	Ҳайдалма ерлар	га	1530,1	1530,1	-
	тутзорлар	га	51,9	51,9	-
4	Фермер хўжаликлари сони	дона	33	21	-12
	шу жумладан:				
	деҳқончилик йўналишида	дона	20	12	-8
	сабзавотчилик йўналишида	дона	7	3	-4
	чорвачилик йўналишида	дона	3	3	-
	боғдорчилик йўналишида	дона	3	3	-
5	Фермер хўжаликларининг ўртача ер майдони	га	50,74	79,73	+28,99
	деҳқончилик йўналишида	га	72,73	120,02	+47,29
	чорвачилик йўналишида	га	42,03	42,03	-
	сабзавотчилик йўналишида	га	8,94	25,6	+16,66

20-жадвалнинг давоми					
	боғдорчилик йўналишида	га	10,4	10,4	-
6	Ер турлари ва экинлар хосилдорлиги	ц/га			
	боғлар	ц/га	50	60	+10
	пахта	ц/га	23	25	+2
	буғдой	ц/га	34	37	+3
	узумзор	ц/га	63	70	+7
7	Ялпи маҳсулот қиймати	минг сўм	3046640	3532970	+486330
	Шу жумладан:				
	деҳқончиликда	минг сўм	2670740	3105770	+435030
	чорвачиликда	минг сўм	375900	427200	+51300
8	Ишлаб чиқариш харажатлари	минг сўм	2437300	2720400	+283100
9	Соф даромад	минг сўм	609340	812570	+203230
10	Рентабеллик даражаси	%	25	29,9	+4,9
11	Капитал харажатлар	минг сўм		148430	
12	Капитал харажатлар қопланиш муддати	йил		1	

3.4. Лойиҳавий тадбирларни экологик асослаш

Ернинг ишлаб чиқариш жараёнида сифати яхшиланиши ёки пасайиши мумкин, агар ундан нотўғри фойдаланилса, умуман фойдаланишга яроқсиз ҳолга келиши ҳам мумкин. У хўжасизларча тақсимланишдан ва фойдаланишдан, бузилишдан, ифлосланишдан ва бошқа унинг ва у билан боғлиқ табиий ресурсларнинг сифатини ёмонлаштирадиган салбий таъсирлардан муҳофаза қилиниши керак. Барча ер фондлари, ер эгаликлари, ердан фойдаланишлар, участкалар ҳимоя қилиниши керак. Биринчи навбатда қуйидагилар ҳимояланиши керак:

ерларнинг унумдорлиги ва қишлоқ хўжалигида маҳсулдорлиги;

қишлоқ хўжалиги ва бошқа ўзига хос мақсадлар учун яроқли ерлар турлари;

участкаларнинг, ер турларининг, ер эгаликлари, ердан фойдаланишларнинг кенглик хусусиятлари (майдони ва шакллари) қисқаришдан, парчаланишдан, шакли ёмонлашишидан;

экологик мувозанат (ернинг бошқа табиий омиллар билан ўзаро таъсири).

Оқибати номаълум бўлган ва илмий асосланмаган ҳаракатларга йўл қўймаслик керак, сабаби бунда зарар миқдори жуда катта бўлиши мумкин.

Ер тузишни лойиҳалаш жараёнида ерни, атрофдаги табиий муҳитни муҳофаза қилиш талаблари қуйидаги сабаблар бўйича бузилиши мумкин:

лойиҳачиларнинг нотўғри ечимлари;

барча зарур тадбирлар ҳисобга олинмаганда, лойиҳа таркибидаги хатоликлар;

лойиҳалашнинг илмий асосланган услубиятига, меъёрларига ва қоидаларига риоя қилинмаганда.

Ерни муҳофаза қилиш ҳар хил йўллар билан ва ҳар хил босқичларда - лойиҳа олди, лойиҳалаш ва бевосита фойдаланиш жараёнида амалга оширилиши мумкин. Ҳар қандай экологик тадбирлар ердан фойдаланишни ва уни муҳофаза қилишни оқилона, илмий асосланган ташкил этишга асосланади. Шунинг учун хўжаликлараро ер тузиш нафақат ерни, балки бутун атроф муҳитни ҳам муҳофаза қилишнинг биринчи ва асосий элементи деб ҳисобланиши мумкин.

Ерларни муҳофаза қилиш - бу ерларни сақлашга, тиклашга ва ҳолатини яхшилашга; ер ресурсларидан нооқилона, асосланмаган фойдаланиш ва сарфлашларнинг, қишлоқ хўжалик ерларининг унумдорлиги пасайишининг ва майдони камайишининг олдини олишга қаратилган ташкилий-худудий, ташкилий-хўжалик, ҳуқуқий, иқтисодий, техник ва бошқа тадбирлар тизимидир.

Ерни ва атроф муҳитни муҳофаза этиш ер тузиш лойиҳасининг ёки чизмасининг барча таркибий қисмларига асосий вазифалардан бири сифатида киритилиши керак.

Хўжаликлараро ер тузиш чизмаларини ва лойиҳаларини ишлашда ерларни ва атрофдаги табиий муҳитни муҳофаза қилиш бу вазифанинг мазмунига мос махсус ишлар билан амалга оширилади. Уларга қуйидагилар киради:

ердан фойдаланишларни ташкил этишда, яъни, уларни жойлаштиришда,

ўлчамларини, чегараларини, инфратизимларни ва ш.ў. ер ресурсларини ва атрофдаги табиий муҳитни ишончли муҳофаза қилишни таъминловчи белгилаш, барча талабларга ва шартларга риоя қилиш;

қишлоқ хўжалик корхоналари ҳудудида ерларни ва табиатни муҳофаза қилиш бўйича зарур тадбирлар (ташкилий-худудий, ташкилий-хўжалик ва бошқ.) тизимини лойиҳалаш;

ҳимояланадиган ер эгаликлари ва ердан фойдаланишлар участкаларини, минтақаларини, полосаларини ҳудудларини ажратиш ва улар ичида ва атрофдаги ерларда ерлардан оқилона фойдаланиш бўйича тадбирларни ишлаш. Бу ҳаракатларга мустақил характердаги ер тузиш турларидан бири сифатида қараш мумкин.

Хўжаликлараро ер тузиш масалаларини ечишда, яъни, ер эгаликлари ва ердан фойдаланишлар ўлчамларини, уларнинг ички тузулишини, ер массивларининг жойлашишини, чегараларини, қишлоқларини белгилашда атроф муҳитга таъсир этадиган барча шароитлар ва омиллар ҳисобга олиниши керак. Лойиҳада қилинган тавсиялар қуйидагиларни таъминлаши керак:

ерларнинг маҳсулдорлигини ва сифатини сақлашни;

ҳар бир ердан фойдаланишни ўраб турган ҳудудда ер ва табиий ресурсларни муҳофаза қилишни;

худудни, атмосферани ва сув манбааларини ишлаб чиқариш ва бошқа объектлар чиқиндилари билан ифлосланишдан ҳимоя қилишни;

ерларни шамол ва сув эрозияларидан ҳимоялашни;

суғориладиган ва мелиорацияланган ерларни ҳимоялашни;

ерларни шўрланишдан ва ш.ў. ҳимоялашни.

Ердан фойдаланишларни, уларнинг тизимларини лойиҳалашда кейинчалик ерларни ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича хўжаликларда ички чегараларни лойиҳалашни таъминловчи тадбирлар белгиланиши ва шароитлар яратилиши керак, шу жумладан:

ердан тўла ва самарали фойдаланишни таъминловчи ердан фойдаланишларнинг оқилона ўлчамлари ва жойлашиши, улардаги ер турларининг нисбати;

хўжаликлар чегараларини тупроқ эрозиясига ва бошқа салбий таъсирларга қарши кураш талабларидан келиб чиққан ҳолда ўтказиш;

суғориладиган ерларни самарали фойдаланишга имкон яратадиган, шўрланиш, эрозия ва бошқа салбий оқибатларга олиб келмайдиган қилиб жойлаштириш;

хўжалик марказлари, чорвачилик фермалари ва саноат корхоналарини сув манбаларига, ҳосилдор ерларга ва муҳофаза қилинадиган ҳудудларга нисбатан уларнинг ифлосланишига йўл қўймайдиган қилиб жойлаштириш;

хўжалик ҳудудида оқова сувлар оқизилиб суғориладиган махсус далаларни қишлоқлар ва чорвачилик фермаларидан чиқадиган оқова сувларни тозалаш мақсадида тўғри жойлаштириш;

нафақат қишлоқ хўжалиги корхонаси ҳудудида, балки улар атрофидаги ерларда ҳам экологик мувозанатни сақлаш ва табиатни муҳофаза қилиш учун зарур шароитлар яратиш;

ишлаб чиқариш манфаатлари учун экологик мувозанатни бузмасдан ерларни ўзлаштириш ва трансформациялаш;

худудни хўжаликлараро ташкил этишни экологик асослаш.

Хулоса

Бажарилган битирув малакавий иши Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 январдаги “Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 22-сонли қарори талаблари асосида фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш ва тугатиш тартиблари тўғрисида қарорига кўра қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи бўлиб қоладиган фермер хўжаликлари ер майдонлари мақбуллаштириш фермер хўжаликларини ташкил этиш масалаларига бағишланади.

Битирув малакавий ишида қўйилган мақсадга эришиш учун объект сифатида қабул қилинган Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманидаги Соҳибқирон массивининг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари ўрганиб чиқилди ва мавжуд фермер хўжаликлари таҳлил қилинди. Қилинган таҳлил асосида массив ҳудудида мақбуллаштирилган фермер хўжаликларини ташкил қилиш бўйича ҳудуднинг табиий иқлим шароитларини ва аҳоли зичлигини ҳисобга олган ҳолда 21 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди. Бу фермер хўжаликларидан 12 таси пахтачилик-ғаллачиликка ихтисослашган, 3 таси боғдорчиликка ва узумчиликка, 3 таси чорвачиликка ва 3 таси сабзавотчиликка. Фермер хўжаликларининг ер майдонлари бўйича ўртача майдони 79,73 гектарни ташкил қилди.

Лойиҳаланган фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулот миқдори ва уларнинг ялпи қиймати аниқланди. Лойиҳавий иқтисодий кўрсаткичларнинг амалдагилари билан таққосланиши натижасида ялпи маҳсулотнинг 486330 минг сўмга, соф даромаднинг 203230 минг сўмга, самарадорлик кўрсаткичининг 4,9 % га ошиши аниқланди. Лойиҳа бўйича режалаштирилаётган тадбирларга 148430 минг сўм капитал харажатлар сарфланиши ва у 1 йилда қопланиши ҳисобланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси”. Т.: Ўзбекистон, 1992.
2. И.А.Каримов “Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида”. Т.: Ўзбекистон, 1995.
3. И.А.Каримов, “Ўзбекистон XXI бўсағасида”. Т.: Ўзбекистон 1997.
4. И.А.Каримов, “Ўзбекистон буюк келажак сари”. Т.: Ўзбекистон, 1998.
5. И.А.Каримов. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари”. Т.: Ўзбекистон, 2009.
6. И.А.Каримов. “Барча режа ва дастурларимиз ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади” 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий – иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг устивор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Т.: Ўзбекистон, 2011
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2011-йилнинг асосий якунлари ва 2012-йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Т.: Ўзбекистон, 2012.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий –иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи газетаси 19 январь 2013 йил..
9. “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятининг ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора - тадбирлари тўғрисида” Фармон. Халқ сўзи газетаси 23 октябрь 2012 йил.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 январдаги “Фермер хўжалиги ер майдонларини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 22-сонли қарори. Т.: Ўзбекистон, 2013.
- 11.Ўзбекистон Республикаси “Ер кодекси”. Т.: Ўзбекистон, 1998

12. Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъёрий ҳужжатлар тўплами (I ва II қисмлар). Т.: Шарқ, 1998.
13. Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Давлат ер кадастри тўғрисида». Т.: Ўзбекистон, 1998.
14. Аvezбаев С., Волков С.Н. «Ер тузишни лойиҳалаш». Т.: Янги аср авлоди, 2004.
15. Аvezбаев С., Волков С.Н. «Ер тузиш иқтисоди». Т.: Янги аср авлоди, 2002.
16. Аvezбаев С., Волков С.Н. « Ер тузишнинг илмий асослари». Т.: Янги аср авлоди, 2002.
17. Бобожонов А.Р., Рахмонов Қ.Р, Ғофиров А.Ж. «Ер кадастри». Т.: ТИМИ, 2008.
18. Ер муносабатларини тартибга солишга доир меъёрий ҳужжатлар тўплами, 1-2 том. Т.: Ўзбекистон, 1997.
19. Ер тузишда иқтисодий математик моделлар ва усуллар. Шодмонова Г., Абдуллаев З. Ўқув қўлланма. Т.: ТИМИ, 2007.
20. Қудратов О., Ғаниев Т. Фавқулодда вазиятларда фуқоро муҳофазаси. Т.: Янги аср авлоди, 2005.
21. Рустамбоев М.ва бошқ. “Ер ҳуқуқи”.Дарслик. Т.: Тошкент Юридик институти, 2002.
22. Ғойипов Ҳ.Э. Меҳнат муҳофазаси. Т.: Меҳнат, 2000.
23. Юнусов М.Ю., Икромов Э.Ж. Фуқоро муҳофазаси - доимий зарурият. Ўқув қўлланма. Т.: 2002.
24. Управления земельных ресурсов и землеустройства. www.18.rosfirm.ru
25. Управние мониторинга земель, землеустройства и территориального планирования. www.kadastr.ru
26. Управление использованием земель сельскохозяйственного назначения в условиях. www.baseref.ru
27. www.Ziyonet.uz

ИЛОВАЛАР

МУНДАРИЖА

Т/р	Битирув малакавий иши бўлимлари номи	варақлар
1	Битирув малакавий иши бўйича топшириқ	3
2	Битирув малакавий иши дастури	4
3	Кириш	6
4	I БОБ. Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи	10
5	II БОБ. Соҳибқирон массиви ҳудудида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси	26
6	III БОБ. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш	64
7	Хулоса	75
8	Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати	76
9	Иловалар	78